

ประเพณีแซนโฎนตา: การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม

สารณี ขาวดี

สาขาวิชาภาษาไทย (คติชนวิทยา) ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Email:mink_223la@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสืบทอดและการดำรงอยู่ของงานบุญ/ประเพณีแซนโฎนตา หรือ “บือน (แค) เบ็ดนซ์” ในชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรปัจจุบันของหมู่บ้านปรีอเกียน ต. นอกเมือง อ. เมือง จ. สุรินทร์ โดยมีสมมติฐานว่า ชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรหมู่บ้านแห่งนี้ มีความพยายามรักษาและสืบทอดประเพณีประเพณีแซนโฎนตา โดยคงองค์ประกอบหลักและสาระสำคัญตามฐานความเชื่อเดิม แต่มีการดัดแปลงรูปแบบบางอย่างตามปัจจัยที่มารกระทบ ผู้วิจัยเก็บข้อมูล 2 แหล่ง คือ เอกสาร และลงพื้นที่ภาคสนามในปี พ.ศ. 2555-2557 เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้นำในการประกอบพิธี ผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

ผลการศึกษาพบว่า ตลอดระยะเวลาตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จนถึงวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ พุทธศาสนา และผีหรือดวงวิญญาณ อันเป็นหัวใจของงานบุญหรือประเพณีแซนโฎนตา ยังคงได้รับการสืบทอดมาอย่างโบราณ นับตั้งแต่การเตรียมงาน พิธี “โชดตารเบ็ดนซ์ตุง” พิธี “กันซ็อง” พิธี “ฉลองซ็อง” พิธี “แซนโฎนตา” พิธี “จูนโฎนตา” พิธี “จะกันเจอโฎนตา” พิธี “โชดตารเบ็ดนซ์ทม” และพิธี “จูนโฎนตาหลบสรูก” ทุกกิจกรรมเชื่อมโยงสัมพันธ์กันโดยมีความเชื่อเกี่ยวกับดวงวิญญาณบรรพบุรุษเป็นจุดเชื่อมร้อย

ถึงแม้ว่าชุมชนจะพยายามรักษาและสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพชนเพียงใด แต่ปัจจัยภายนอกบางประการ เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม เวลา สถานที่ และกระแสโลกาภิวัตน์ ฯลฯ มีส่วนทำให้ต้องมีการปรับรูปแบบ ขั้นตอน หรือรายละเอียดของกิจกรรมและพิธีกรรม บางช่วงตอน หากแต่สาระสำคัญของประเพณีที่มุ่งเน้นให้คนที่มีชีวิตอยู่ได้ตอบแทนบุญคุณคนตาย คนเป็น และพุทธศาสนา ผ่านทุกช่วงกิจกรรมยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดไว้อย่างมั่นคงตามฐานความเชื่อเดิม ลักษณะเช่นนี้ช่วยตอกย้ำให้เห็นความเข้มแข็งและจิตวิญญาณด้านการอนุรักษ์ของชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมร

คำสำคัญ ประเพณีแซนโฎนตา การสืบทอด การดำรงอยู่ของประเพณี/พิธีกรรม พื้นที่ดั้งเดิม

Abstract

This research aimed to study the transmission and existence of Sandontatradition or *Bonkaeben* performed by the present ethnic group of Thai-Khmer people at Pruekian Village, Nokmueang Sub-district, Mueang District, Surin Province. It was hypothesized that these Thai-Khmer people had endeavored to preserve and transmit the essential aspects and traditional beliefs of Sandontatradition, with some modifications, in response to influential factors. Data were collected from two sources, documents and field work between 2012 and 2014 involving participant observations and interviews with ritual leaders, village heads, and villagers. It was found that every year from the full moon of the tenth lunar month until the first day of the waxing moon of the eleventh lunar month, cultural activities relating to humans, religion, and ghosts or spirits, the heart of *Sandonta tradition*, were traditionally carried out by Thai-Khmer people. These activities were *Soddarbentud*, *Kansong*, *Chalongsong*, *Sandonta*, *Jundonta*, *Jakanjerdonta*, *Soddarbenthom*, and *Jundontalobsaruk*. They were inextricably intertwined in the belief that the ancestors' spirits were the central entity. Despite Thai-Khmer people's attempts to maintain their ancestors' local wisdom, some external factors, such as economy, society, time, place, and globalization, prompted them to adapt some forms, steps, and details of the activities and rituals. However, the essence lies in the gratitude of the living expression through all ritualistic activities to their ancestors, to the living, and to Buddhism. This tradition has been faithfully transmitted and practiced in line with traditional beliefs and reflects the solidarity and conservative spirituality of the Thai-Khmer community.

Keywords : Sandonta tradition ; Transmission, Existence of tradition/rituals ; Ancient context

บทนำ

ชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการนับถือ “ผีบรรพบุรุษ” หรือ “โงนตา” หมายถึง ผีปู่ย่าตายาย และบุพการีที่เสียชีวิตไปแล้วอย่างเหนียวแน่น และถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันยังคงมีการเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าวผีบรรพบุรุษเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ งานบวช งานแต่งงาน หรือ เวลาประสพโชคดีในชีวิต เพื่อให้ดวงวิญญาณได้ร่วมรับรู้และแสดงความยินดี แต่ถ้าหากมีสมาชิกครอบครัวประสบเคราะห์กรรม ป่วยไข้ไร้สาเหตุ ก็ต้องมีพิธีเซ่นไหว้ขอขมา หรือขอพรให้ดวงวิญญาณช่วยปกป้องคุ้มครอง เชื่อว่าเรื่องราวจะกลายเป็นดีได้

การให้ความสำคัญกับผีบรรพบุรุษ นอกจากปรากฏในพิธีเซ่นไหว้ช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญของชีวิตในช่วงเวลาสารทเดือนสิบ (แควเบ็ณฑ์) ทุกปี ยังมีงานบุญหรือประเพณีสำคัญประจำปีที่ได้รับการปฏิบัติสืบต่อมาถึงปัจจุบันเพื่อรำลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ชาวไทยเชื้อสายเขมรเรียกว่า “แซนโงนตา” และกำหนดให้มีการประกอบพิธีเซ่นไหว้ภายในครอบครัว หรือสายตระกูลในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10

คำว่า “แซนโงนตา” เป็นภาษาเขมรถิ่นไทย “แซน” เป็นคำกริยา แปลว่า เซ่นไหว้ หรือบูชา “โงนตา” เป็นคำนาม ตามรูปคำแปลว่า ยายตา มีนัยได้ทั้งคนตายและคนเป็นขึ้นอยู่กับบริบทที่ใช้ในที่นี้ หมายถึงบรรพบุรุษทั้งหลายทั้งปวงที่ล่วงลับไปแล้ว อาทิ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย เรียกรวมๆ ว่า “โงนตา”

“แซนโงนตา” เป็นทั้งชื่อเรียกงานบุญ (ประเพณี) และคำเรียกเฉพาะพิธีช่วงเซ่นไหว้ดวงวิญญาณ และคงเป็นไปเช่นเดียวกับงานบุญหรือประเพณีเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษของกลุ่มชาวไทยในภาคอื่นๆ ภาคกลางเรียกวันสารท ภาคอีสานเรียกบุญข้าวสาก ภาคเหนือเรียกบุญสลากภัต และภาคใต้เรียกบุญเดือนสิบ หรือบุญชิงเปรต ชื่อประเพณี “แซนโงนตา” นี้อาจเรียก “บ็อน (แคว) เบ็ณฑ์” หรือ “บุญสารทเดือนสิบเขมร” ก็ได้

ประเพณีนี้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ โดยมีฐานความเชื่อเรื่องความมีอยู่ของดวงวิญญาณบรรพบุรุษ และอำนาจในการให้คุณให้โทษแก่ผู้ที่ยังมีชีวิต คอยผลักดันให้ลูกหลานชาวไทยเชื้อสายเขมรช่วยกันรักษาและสืบทอดประเพณีที่มีมาแต่โบราณนี้ให้คงอยู่ และจากความเชื่อที่ว่า ในรอบหนึ่งปีเทวดาหรือพญายมจะปล่อยดวงวิญญาณของบรรพบุรุษได้มาเยี่ยมเยียนลูกหลานในโลกมนุษย์ปีละครั้ง เพื่อให้มารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานได้ทำไปให้ โดยเริ่มตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 10 ถึงวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 (อักษฎางค์ ชมดี, 2553) กอปรกับคนเฒ่าคนแก่ยังคงบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า ดวงวิญญาณจะยังคงวนเวียนดูแลและให้ความคุ้มครองลูกหลานอยู่เสมอ ยิ่งตอกย้ำให้ความสำคัญของความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษฝังแน่นในความคิด ก่อเกิดเป็นจิตวิญญาณด้านการอนุรักษ์ในชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมร จนเกิดการสืบทอดและผลิตซ้ำพิธีกรรมต่างๆ ในช่วงประเพณีแซนโงนตา

หากพิจารณาแนวคิดหรือสาระสำคัญที่ซ่อนอยู่ในรายละเอียดของแต่ละกิจกรรม ตลอดช่วง 17 วันของงานประเพณี พบว่าไม่ได้มีเป้าหมายให้ “คนเป็น” ได้แทนคุณ “คนตาย” เท่านั้น แต่บรรพชนได้ใช้งานบุญเป็นกุศโลบายเตือนสติไม่ให้ลูกหลานมองข้ามความสำคัญ ของญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิต รวมทั้งใช้ประเพณี/พิธีกรรมเป็นเครื่องมือปลูกฝังความเป็น พุทธศาสนิกชนที่ดีแก่สมาชิกในสังคมไปพร้อมกัน

ผู้วิจัยศึกษาประเพณีแซนโฎนตา จากเอกสารที่มีการบันทึกเกี่ยวกับประเพณี แซนโฎนตาโดยละเอียด และเก็บข้อมูลภาคสนามเชิงลึกระหว่างปี พ.ศ. 2555-2557 ในชุมชน ชาวไทยเชื้อสายเขมร (บริบทพื้นที่ดั้งเดิม) กรณีศึกษาหมู่บ้านปรีอเกียน ต. นอกเมือง อ. เมือง จ. สุรินทร์ ที่มีอายุเก่าแก่กว่า 155 ปี และยังคงรักษาประเพณี 12 เดือนของกลุ่ม ชชาติพันธุ์ไว้ได้อย่างเข้มแข็ง โดยเก็บข้อมูลขณะประกอบพิธีกรรม ทั้งที่จัดภายในครอบครัว และวัด 2 แห่ง ได้แก่ วัดโพธิญาณรังสี และวัดศรีรัตนาราม ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชาวชุมชน มาแต่โบราณ

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสืบทอดวัฒนธรรม (cultural transmission) ดัง ที่ นักวิชาการด้านวัฒนธรรมอย่างเรย์มอนด์ วิลเลียม กล่าวไว้ว่า ทุกวัฒนธรรมมีกระบวนการ ผลิตและผลิตซ้ำ (transmission and reproduction) เพื่อสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่เสมอ (Williams, 1963) ส่วน นักวิชาการของไทย อาทิ กาญจนา แก้วเทพ (2545) ได้กล่าวถึง กระบวนการผลิตซ้ำเพื่อสืบทอดวัฒนธรรม ตามแนวคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียม ว่า “วัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ถูกผลิต บริโภค และผลิตซ้ำโดยคนกลุ่มสังคมต่างๆ การผลิตซ้ำวัฒนธรรมจะทำให้ วัฒนธรรมนั้นดำรงอยู่ไม่สูญสลายไปจากสังคมนั้น สิ่งที่ถูกนำมาผลิตซ้ำคือสิ่งที่ถูกเลือกให้ ดำรงอยู่ต่อไปผ่านประเพณีการเลือกสรร (tradition of selection) ของคนในสังคม” นอกจากนี้ เชิดชาติ หิรัญญู (2558) ได้นำแนวคิดดังกล่าวของเรย์มอนด์ วิลเลียม มาศึกษา “พลวัต ของพิธี สืบ ส่ง ถอน ในสังคมล้านนาในปัจจุบัน” และสรุปไว้ตอนหนึ่งว่า การผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรมเป็นที่ยืนยันถึงการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมประเพณีแต่ละอย่าง เนื่องจาก วัฒนธรรมถูกสร้างขึ้นมาใหม่ตลอดเวลาทุกวัน วัฒนธรรมที่ได้รับการผลิตซ้ำเท่านั้นจึงจะ สามารถสืบทอดและดำรงอยู่ได้ในโลกนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาด้าน การสืบทอดและการดำรงอยู่ของประเพณีแซนโฎนตาในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม เพื่อหาคำตอบว่าปัจจุบันประเพณีที่มีมาแต่โบราณนี้ได้รับการสืบทอดให้คงอยู่ในพื้นที่เจ้าของ วัฒนธรรมอย่างไร

ประเพณีแซนโฎนตาตามชนบทดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายเขมร: ศึกษาจากเอกสาร บันทึกและการสัมภาษณ์

จากเอกสารที่มีผู้บันทึกไว้ สามารถสรุปความสำคัญ ลักษณะ และรูปแบบกิจกรรม พิธีกรรมในช่วงงานประเพณีแซนโฎนตาที่เกิดขึ้นในอดีต ได้ดังนี้

งานบุญแซนโฎนตา หรือประเพณีแซนโฎนตาก็กำเนิดขึ้นจากความเชื่อของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรที่ว่า ผู้ที่ตายไปแล้วจะต้องไปอยู่ที่ยมโลก มีพระยายมราชปกครอง คนที่ทำบาปกรรมก็จะตกนรกบ้าง เป็นเปรตบ้าง ได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอันมาก อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่มักบอกต่อๆ กันมาว่า วิญญาณของบรรพบุรุษจะยังคงวนเวียนคอยดูแล และคุ้มครองลูกหลาน ดังนั้น ในรอบหนึ่งปี เมื่อถึงช่วงวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ที่เชื่อว่าเทวดา หรือพญายมจะอนุญาตให้วิญญาณเหล่านั้นได้เดินทางมาเยี่ยมโลกมนุษย์ครั้งหนึ่ง เพื่อมารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานได้ทำไปให้ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรจึงต้องประกอบพิธีเช่นนี้ไว้

หนังสือ “แซมชาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น จังหวัดสุรินทร์” ได้บันทึกในทำนองว่า เมื่อดวงวิญญาณมาถึงโลกมนุษย์ก็จะไปยังวัดบ้านเกิดของตน และเผ้าชะเง้อหาลูกหลานที่มาทำบุญ หากไม่เห็นก็จะนั่งน้อยใจ เกลียดโกรธ สาปแช่งต่างๆ นานา ในทางกลับกันหากได้รับส่วนบุญอุทิศให้ ก็จะอวยชัยให้ทำมาหากิน เจริญรุ่งเรือง อยู่เย็นเป็นสุข (คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนาสุรินทร์, 2533) นอกจากนี้ยังมีคำบอกเล่าต่อๆ กันเพื่อยืนยันความเชื่อถึงมืออยู่จริงของดวงวิญญาณในชนกลุ่มนี้ว่า ตกกลางคืนมักจะได้ยินเสียงเหมือนคนนั่งคุยกันอยู่ใต้ถุนเรือน เมื่อมองลอดช่องพื้นกระดานลงไปก็จะเห็นคนผมหงอกผมหงอนนั่งฟังไฟคุยกันอยู่ แต่ฟังไม่รู้เรื่อง ไม่รู้ว่าพูดภาษาอะไร คนเฒ่าคนแก่บอกว่านั่นคือ “ขม้อจโฎนตา” (ผีปู่ย่าตายาย) ที่ได้รับการปล่อยให้มาเยี่ยมลูกเยี่ยมหลาน และรับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานได้ทำไปให้ (อักษฎางค์ ชมดี, 2553)

ความน่าสนใจประการหนึ่งคือ ตลอดระยะเวลาประเพณีแซนโฎนตาที่ยาวนานกว่า 15 วัน ไม่ได้เกิดขึ้นและดำรงอยู่เพื่อให้ “คนเป็น” ได้แสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อรำลึกนึกถึงบรรพชนผู้ล่วงลับ และขอความคุ้มครองป้องกันอันตราย ขอความสุขความเจริญเท่านั้น แต่ยังมีกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากมายเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และผู้คนที่ยังมีชีวิต

จากความเชื่อที่ว่าดวงวิญญาณทั้งหลายต้องเดินทางไกล จำเป็นต้องสะสมกำลังวังชาให้พร้อมที่จะเดินทางกลับมายังโลก ช่วงเริ่มต้นงานประเพณี ชาวชุมชนจึงต้องเตรียมสารบอาหาร (เน้นขนม ข้าวต้มในวัฒนธรรมเขมร) และเครื่องไทยธรรมเพื่อนำไปประกอบพิธีกรรมสำคัญที่เรียกว่า “ดาร์” หรือ “โชตดาร์” หมายถึง พิธีสวดโดยพระสงฆ์เพื่อส่งผลบุญ (พลัง) ให้ดวงวิญญาณ มีขึ้น 2 ครั้งสำคัญ คือ ช่วง “เบ็ณฑ์ตุง” หรือ วันพระ ขึ้น

15 ค่ำ เดือน 10 (เชื่อว่าเป็นวันที่ดวงวิญญาณได้รับการปลดปล่อยมา) และ ช่วง “เบ็ณท์ทม” หรือ วันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ” (ก่อนดวงวิญญาณเดินทางกลับ) มีการสวดบทสวดสำคัญเรียกว่า “ติโรกษสสูตร” ที่ว่าด้วยการให้ส่วนบุญแก่ผู้ที่ล่วงลับ โดยสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระเจ้าพิมพิสารทำบุญอุทิศให้แก่ประยูรญาติเพื่อให้ล่วงพ้นจากสภาพแห่งความเป็นเปรต

เข้าวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เป็นการเริ่มบุญสำคัญอีกอย่างเรียกว่า “กันช็อง” หมายถึง การปรนนิบัติวิภูฎากพระภิกษุสงฆ์ จัดต่อเนื่องไปจนถึงเข้าวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ช่วงนี้จะมีการจัดเวรกันเป็นเจ้าภาพทำบุญที่วัดทุกวัน (กรณีวัดเดียวแต่มีหลายชุมชนล้อมรอบ) หมู่บ้านที่เป็นเวรจะต้องรับผิดชอบภาระต่างๆ ในวัด และเป็นเจ้าภาพทำบุญประจำวัน เนื่องจากจะมีคนมาถวายภัตตาหารเช้า-เพลเป็นจำนวนมาก กลางคืนมีสวดมนต์ รักษาศีล และฟังเทศน์ฟังธรรม ระยะเวลาเป็นช่วงเข้าพรรษา มีบันทึกไว้ว่า “เวลาดังกล่าวเป็นช่วงเข้าพรรษาและเป็นฤดูฝนเมืองสุรินทร์ฝนตกชุก อาจจะต้องกั้วกันทั้งคืน หรือตกในช่วงเช้า ซึ่งเป็นเวลาที่พระสงฆ์ออกบิณฑบาต พระท่านคงจะลำบาก และเป็นภาพที่ไม่น่าดูเท่าใดนัก” (อษฎางค์ ชมดี, 2553) “กันช็อง” จึงเสมือนกุศโลบายในการแก้ไขปัญหาแก่พระสงฆ์ทางหนึ่ง ซึ่งจะมีพิธีเพื่อบวงบกระยะสิ้นสุด เรียกว่า “ฉลองช็อง” ในเข้าวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10

ตลอดบายวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 แต่ละครอบครัวหรือสายตระกูลจะประกอบพิธีสำคัญ คือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ มีคำเรียกตามชื่อประเพณีว่า “แซนโฏนตา” สิ่งของที่ลูกหลานต้องเตรียม ได้แก่ (1) กรวยดอกไม้ 5 กรวย หรือ ชันซ์ 5 ใส่พานพร้อมทั้งเงินทองของมีค่า (2) เสื้อผ้าใหม่ ผ้าใส่รอง และผ้าชิ้นใหม่ที่ขังไม่ได้ใช้ 1 สำรับ พร้อมแป้งหอม น้ำหอม น้ำอบ หวี กระจก ฯลฯ (3) เบ็ดต้ม 1 ตัว ไก่ต้ม 1 ตัว (บ้านไหนฐานะดีอาจจะมีหัวหมู 1 หัว) ส่วนกับข้าวต่างๆ เช่น ต้ม แกง ผัด บั๊ง ย่าง หรืออื่นๆ ตามแต่สะดวก (4) ขนม ขำมต้มห่อด้วยใบมะพร้าวอ่อน ข้าวต้มหมู ขำมต้มมัด กระจกสารพัด ขนมต่างๆ และผลไม้ ที่ขาดไม่ได้คือ มะพร้าวอ่อน และกล้วยน้ำว้าสุก (5) น้ำดื่ม และเหล้า (6) เทียน 2 เล่ม (7) กระจกธูป และธูป เพื่อจุดบอกกล่าวและเชิญดวงวิญญาณให้มารับเครื่องเซ่น

ช่วงประกอบพิธีกรรม ชาวชุมชนที่สนิทสนมคุ้นเคยหรือเคารพนับถือกันจะแวะเวียนไปร่วมพิธีตามบ้านใกล้เรือนเคียง บรรยากาศขณะประกอบพิธี มีทั้งความศักดิ์สิทธิ์และความสุขสนุกสนานที่ได้ต้อนรับดวงวิญญาณบรรพชนกลับบ้าน ส่วนคนที่ไม่ได้พบกันนานก็จะได้พบปะพูดคุย ถามไถ่ และทำบุญร่วมกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในบ้าน ระหว่างครอบครัว และภายในชุมชน โอกาสนี้ลูกหลานจะเตรียมข้าวของเครื่องใช้ ขนมหม่นเนย เสื้อผ้าใหม่ รวมทั้งเงินทอง ไหว้ตอบแทนคุณปู่ย่าตายาย พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ทั้งในสายตระกูล และในชุมชน เรียกว่า “จุนโฏนตา” หลังจากเสร็จสิ้นพิธีแซนและพิธีจุน จะเป็นกิจกรรมสังสรรค์ภายในครอบครัว เป็นเวลารวมญาติประจำปี ทั้งนี้ก่อนแยกย้าย

เจ้าภาพมักเตรียมข้าวต้ม ขนมหม่มเนย อย่างละเล็กละน้อยให้แขก หรือเพื่อนบ้านที่มาช่วย
ในพิธีได้นำกลับไปเป็นของฝาก

เสร็จสิ้นพิธีเซ่นไหว้ ช่วงค่ำแต่ละครอบครัวจะเตรียมสิ่งของต่างๆ เช่น ขนม
ข้าวต้ม หมาก พลู บุหรี่ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ฯลฯ ใส่กระเชอ เรียกว่า “กันเจอโถนตา” ไป
ประกอบพิธีสวดมนต์เย็นที่วัด โดยเลือกไปยังวัดเดิมที่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษคุ่นชิน เพราะ
เชื่อว่าวิญญาณจะมารอคอยที่วัดนั้นๆ และเฝ้าชะเง้อมองว่าลูกหลานของตนได้มาทำบุญหรือไม่
ถ้าหากลูกหลานไปทำบุญไม่ถูกต้อง วิญญาณบรรพบุรุษก็จะหาไม่เจอเรียกว่า “ผิตวัดผิตผี”
(อักษฎางค์ ชมดี, 2553) ในอดีตการฟังสวดเย็นเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานครึกครื้น โดยเฉพาะ
หนุ่มสาวจะแต่งตัวงดงามเป็นพิเศษ ระหว่างที่เดินไปวัดก็จะตะโกนเรียกขานชวนกัน และ
เรียกผีบรรพบุรุษไปด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์จะเป็นงานรื่นเริงตามแบบชาวบ้าน ดังมีบันทึก
ไว้ว่า คนเฒ่าคนแก่ชอบฟัง “จูแปยฎองเวร” (กระจับปี) ประกอบกับการขับลำนำเป็นเรื่อง
ราวแฝงคติสอนใจ หรือ “แปยอังโกง” (เป็อังโกง) มีคนร้อง (เจ็รียง) ประกอบ ยังมีปี่อีกอย่าง
หนึ่งเรียกว่า “แปยญ์ญู” (ปี่ญ์ญู)...หนุ่มๆชอบเป่าตอนดึกสวด มีเสียงวังเวงหวานเยือกเย็น
หนุ่มคะนองมักพาพวกร้องรำเจ็รียงขันตุ้จ (เพลงตกเบ็ด) เกี้ยวสาวเป็นหมู่ๆ โดยใช้กล้วย
ขนมข้าวต้ม เป็นเหยื่อผูกไม้เรียวยาวเล็กๆ เป็นคันเบ็ด สาวใดฉายเหยื่อแสดงว่าใจต้องกัน
(อักษฎางค์ ชมดี, 2553)

เข้ามีวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ลูกหลานมาวัดอีกครั้งเพื่อประกอบพิธีสวดและ
เทกระเชอ เรียกว่า “จะกันเจอโถนตา” พร้อมนำข้าวที่ปรุงพิเศษเรียกว่า “บายเบ็ณท์-บาย
เบ็ดตะโบร” มาช่วยพิธีสวด ข้าวชนิดนี้มีบันทึกไว้ว่า “เป็นข้าวใหม่ซึ่งเพิ่งออกรวงเป็นน้ามน
นำมาตำแล้วผสมด้วยนม ถั่ว งา น้ำตาล น้ำใบเตย เพื่อให้มีสีเขียวยาวงาม และมีกลิ่นหอม
ทำให้สุก บั๊นเป็นก้อน ใส่พานรูปทรงกรวย คล้ายทรงพุ่มข้าวบิณฑ์...จากนั้นใช้ใบตองทำ
เป็นกรวยหุ้มอีกชั้นเรียกว่า “กระทงดาร์” ยอดบายเบ็ณท์ปักรูป 1 ดอก ประดับด้วย “ผกา
บายเบ็ณท์” ซึ่งเป็นดอกหญ้าชนิดหนึ่ง มีกลิ่นหอม สีขาวคล้ายดอกมะลิ จะขึ้นช่วงเดือน 10
เมื่อสิ้นประเพณีแซนโถนตา ดอกหญ้านี้ก็จจะร่วงโรยราไป (อักษฎางค์ ชมดี, 2553)

ช่วงที่พระสงฆ์สวดมาติกา (บังสุกุล) ชาวบ้านจะนำกันเจอโถนตาของตนมาตั้ง
ฟังพระสวดก่อน จากนั้นจึงแห่เดินวนรอบโบสถ์ 3 รอบ จนได้เวลาที่เหมาะสมตามความเชื่อ
เรียกว่า “ประเ็ียม เย๊ะะ ตะง็อก” หมายถึง ช่วงที่วิญญาณบรรพบุรุษหรือบรรดาผีเปรตทั้ง
หลายต่างชะเง้อรอกินอาหารเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะจากไป ก็จะเทกระเชอจนหมด
เรียกว่า “จะโถนตา” (อารีย์ ทองแก้ว, 2549) ในอดีตเด็กๆ และหนุ่มสาวจะพากันแย่งชิง
อาหารเป็นที่สนุกสนาน ช่วงเวลานี้ถือเป็นการเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้พบปะพูดคุยเกี่ยว
พาราสิกัน ซึ่งการถูกเนื้อต้องตัวขณะยื้อแย่งเบียดเสียดเอาชนะ-ข้าวต้มของกันและกันช่วง
งานบุญไม่ถือว่า “ผิตผี” แต่อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นจะมีพิธี “โชดดาร์เบ็ณท์ทม” เพื่อแผ่บุญกุศล

แก่วิญญานบรรพบุรุษผู้ล่วงลับอีกครั้ง (ขั้นตอนพิธีดำเนินไปเช่นเดียวกับวันโชดคารเบ็ณฑ์ ตูจ) จากนั้นก็ทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารเช้าเนื่องจากเป็นวันธรรมสวนะ แรม 15 ค่ำ เดือน 10

เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ ชาวบ้านจะนำ "บายเบ็ณฑ์" ไปหว่านในไร่นา เชื่อว่าจะทำให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ และเป็นการอุทิศบุญแก่ผีไร้ผีนา ส่วนช่วงบ่ายจนกระทั่งก่อนฟ้าสว่างวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 ลูกหลานจะนำกาบกล้วย กาบมะพร้าว กาบหมาก ฯลฯ มาทำเป็นเรือสำเภา (สัญลักษณ์ของพาหนะส่งดวงวิญญาณบรรพบุรุษกลับ) และใส่อาหาร ขนม ข้าวต้ม เงิน เมล็ดพันธุ์พืช ฯลฯ ลงไป จากนั้นก็นำไปลอยตามแหล่งน้ำใกล้บ้าน เรียกว่า "จุนโงนตาหลบสรุก" หรือ ส่งยายตากลับบ้าน จบจากพิธีนี้ก็ถือว่าเสร็จสิ้นงานบุญ/ประเพณีแซนโงนตา ตามที่มีการบันทึกไว้

บทวิเคราะห์: (ลักษณะ) การสืบทอดและการดำรงอยู่ของประเพณีแซนโงนตาในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม

การสืบทอดวัฒนธรรม หมายถึง "การดำรงรักษาและสืบต่อความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่ดั้งเดิมในวัฒนธรรมของตน" (วัชรภรณ์ ฉิชฐ์บ้าน, 2556) งานบุญหรือประเพณีแซนโงนตาที่ดำรงอยู่คู่ชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรมายาวนาน เป็นตัวอย่างวัฒนธรรมหนึ่งที่ได้รับการเลือกสรรเพื่อสืบทอดผ่านกระบวนการผลิตซ้ำ คำถามที่น่าสนใจคือ ชุมชนมีวิธีการอย่างไรในการสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของบรรพชนให้ดำรงอยู่ในสถานการณ์ปัจจุบัน

นอกจากชาวชุมชนปรีอเกียนจะรักษาประเพณีในรอบทั้ง 12 เดือนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรไว้อย่างเข้มแข็ง พบว่า ยังคงรักษาและสืบต่อความเชื่อและวิถีปฏิบัติต่างๆ ในงานบุญ หรือประเพณีแซนโงนตา ผ่านทั้ง 9 กิจกรรม ตรงตามที่มีบันทึกไว้ นับตั้งแต่ "วันเตรียมงาน" "โชดคารเบ็ณฑ์ตูจ" "กันซ็อง" "ฉลองซ็อง" "แซนโงนตา" "จุนโงนตา" "แห่-โชด-จะกันเจอโงนตา" "โชดคารเบ็ณฑ์ทม" และ"จุนโงนตาหลบสรุก" โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดหรือสาระสำคัญของประเพณีที่มุ่งเน้นให้คนที่เสียชีวิตอยู่ได้ตอบแทนคุณคนตาย คนเป็น และพุทธศาสนา ยังคงได้รับการรักษาและสืบทอดอย่างมั่นคงตามฐานความเชื่อเดิม ส่วนรูปแบบ ขั้นตอน หรือองค์ประกอบในพิธีได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไป ซึ่งผลการวิเคราะห์ขอเสนอตามลำดับตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดประเพณี ดังนี้

1. วันเตรียมงาน

ช่วงก่อนหรือวันขึ้น 14 ค่ำเดือน 10 ทุกปี ชาวไทยเชื้อสายเขมรต่างพิธีพิธีกันและใส่ใจจัดเตรียมข้าวของ เครื่องใช้ ขนมหมกเหนย เช่น "อันชอม-เสลิก-โดง" (ข้าวต้มห่อด้วยใบมะพร้าว "อันชอม-ซัจ-จุก" (ข้าวต้มหมู) "อันชอม-ออบ" (ข้าวต้มมัด) "นม-เสลิก" (ขนมเทียน) "นมโกรัจ" (ขนมปั้นทรงกลมคล้ายผลส้ม) "นมกันเตริอิม" (คล้ายโดนัท)

“โมะปล๊ะ”(ข้าวเม่าคลุก) กระจ่างสารท ฯลฯ รวมทั้งขนม ผลไม้อื่นๆ ตามสมัยนิยม และเครื่องไทยธรรม เพื่อนำไปวัดให้พระสงฆ์สวดอุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณ ชาวชุมชนแห่งนี้ยังคงเตรียมงานล่วงหน้าอย่างตั้งใจเช่นที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เข้าวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 อาหารคาวหวาน ขนม ข้าวต้ม และเครื่องไทยธรรมที่จัดเตรียมไว้ จะถูกนำไปรวมกันที่วัดเพื่อประกอบพิธี “दार” หรือ “โชตदार”

รูปที่ 1 ชาวชุมชนปรือเกียนเตรียมขนม ข้าวต้ม ช่วงประเพณีแซนโฎนตา

2. พิธี “โชตदार (เบ็ณฑ์ตุง)”

“โชต” หมายถึง สวด “दार” หมายถึง อุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่คนตาย รวมความได้ว่า เป็นพิธีกรรมที่มีพระสงฆ์เป็นผู้สวดส่งบุญแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ รวมถึงญาติมิตรผู้ล่วงลับ เรียกได้ว่าเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับทั้งมนุษย์-พุทธ (ศาสนา)-ผี เหตุที่ต้องมีพิธีนี้ ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 คงสืบเนื่องจากความเชื่อที่ว่า ถ้าบรรพบุรุษได้รับอาหารอย่างเต็มที่ วันรุ่งขึ้นก็จะมีเรี่ยวแรงเดินทางมาหาลูกหลาน เพื่อร่วมเป็นแขกสำคัญในพิธีเช่นไหว้ที่จะจัดขึ้นภายในครอบครัววันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 รวมทั้งอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้ามาภายหลัง ก็ได้ส่งผลต่อความเชื่อชาวพุทธที่ว่า “การทำบุญใดๆ ก็ดีเราต้องทำบุญกับพระ เช่นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เราต้องเชิญพระมาทำพิธี เพราะพระเป็นผู้สวดมนต์และเป็นสื่อกลางให้บุญที่เราถ่ายทอดหรือนำไปถึงผู้ตายได้ พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่ป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดบุญแก่ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อเรื่องบุญกรรมในพุทธศาสนา” (ศิริพร ณ กลาง, 2532)

พิธี “โชตदार” ผู้วิจัยเลือกใช้ภาพจากการเก็บข้อมูลที่วัดศรีรัตนาราม ซึ่งเป็นวัดเดิมที่ชาวชุมชนปรือเกียนใช้เป็นศูนย์รวมใจ และเป็นวัดศูนย์กลางของ 4 หมู่บ้าน มาตั้งแต่ในอดีต แม้ปัจจุบันชุมชนปรือเกียนจะมีวัดโพธิญาณรังสีเป็นวัดประจำหมู่บ้าน แต่ส่วนใหญ่ก็ยังผูกพันกับวัดเดิม และยังคงแบ่งสมาชิกครอบครัวไปร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 วัด ทุกปี ขึ้นตอนพิธี “โชตदार” มีดังนี้

1. เมื่อถึงกาลการเปรียญ ญาติโยมจะเขียนชื่อญาติและบรรพบุรุษผู้ล่วงลับลงในใบแสดงความจำนงบังสุกุลรวมญาติ แล้วนำไปใส่รวมกันไว้ในภาชนะที่ทางวัดเตรียมไว้ ในอดีตทุกคนรอบครัวจะเขียนมาจากบ้าน ปัจจุบันหากยังไม่ได้เขียน ทางวัดได้จัดเตรียมแบบฟอร์มสำหรับเติมชื่อ นามสกุลของญาติที่เสียชีวิตลงไป เมื่อญาติโยมและพระสงฆ์หนึ่งพร้อมในพื้นที่พิธี มัคคานายกคนที่ 2 จะจุดธูปเทียนแล้วนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย ญาติโยมอาราธนาศีลพร้อมกัน เจ้าอาวาสให้ศีล ญาติโยมสมาทานศีล 5 และศีล 8

2. เริ่มพิธี “ดาว” มัคคานายกคนที่ 1 กล่าวคำอาราธนาธรรม พระสงฆ์ทอดสายสัญญาณมาที่ “กันโตงดาว” (สำหรับอาหารที่จะทำพิธีสวดส่งไปให้ดวงวิญญาณ โดยจัดใส่จานและมีใบตองที่ม้วนเป็นทรงแหลมสูงเป็นฝาครอบ) และ “ใบแสดงความจำนงบังสุกุลรวมญาติ” จากนั้นมัคคานายกคนที่ 2 จุดธูป 4 ดอกปักที่ยอด “กันโตงดาว”

3. พระสงฆ์เริ่มสวดบทปัจฉิมนาการ บทกุสลาธัมมา (บังสุกุลตาย) บทมหาปฏฐาน (ช่วงนี้มัคคานายกคนที่ 2 ดึงสายสัญญาณออกจากกะละมังไปวางขดไว้บริเวณ “กันโตงดาว”) เมื่อพระสงฆ์ซัดผ้าบังสุกุล มัคคานายกคนที่ 2 เริ่มเผาใบแสดงความจำนงบังสุกุลรวมญาติ จนถึงสวดบทติโรกษหุตสูตร (ฉบับเต็ม) มัคคานายกคนที่ 1 กรวดหน้าอุทิศส่วนบุญให้ดวงวิญญาณ ถือเป็นอันเสร็จพิธี “โชตดาว”

รูปที่ 2 นายเปื่อน ดวงศรี (มัคคานายกคนที่ 2) จุดธูปที่ “กันโตงดาว” เพื่อเริ่มพิธี

รูปที่ 3 การถวายข้าวพระพุทธรูป และถวายข้าวพระสงฆ์

4. เข้าสู่พิธีกรรมเนื่องในวันธรรมสวนะ เริ่มต้นด้วยมัคทายกคนที่ 2 ยกอาหารเตรียมถวายข้าวพระพุทธรูป ตัวแทนชุมชนที่เป็นผู้ชายช่วยกันยกสำรับอาหารเตรียมถวายพระ ส่วนคนที่นั่งในพิธียกน้ำขวดขึ้นจรดหน้าผาก มัคทายกคนที่ 1 นำสวดคำถวายข้าวพระพุทธ มัคทายกคนที่ 2 นำข้าวไปวางที่แทนหน้าพระประธาน ชาวชุมชนยกอาหารและน้ำถวายพระสงฆ์

5. เจ้าอาวาสเทศน์สั่งสอนเกี่ยวกับความสำคัญของประเพณีแซนโถงนา และเจาะจงมาที่การประกอบพิธี “โชดदार” เพื่ออุทิศบุญแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษและบรรดาหมู่ญาติที่ล่วงลับ ตอนท้ายได้กล่าวย้ำเรื่องพิธี “กันช็อง” โดยมอบให้ชาวชุมชนกำหนดกันเองว่าจะเริ่มวันใด และจะถือปฏิบัติกี่วัน จากนั้นกล่าวให้พรเป็นภาษาไทย

6. จบการเทศน์ พระสงฆ์ฉันภัตตาหารเช้า มัคทายกคนที่ 1 ถามความคิดเห็นและทำข้อตกลงกับชาวชุมชนเรื่อง “กันช็อง” จนได้ข้อสรุปว่า เริ่มในวันแรม 9 ค่ำ-แรม 14 ค่ำ จากการลงพื้นที่ตลอด 3 ปี พบว่า ทั้ง 2 วัด ได้กำหนดจำนวนวัน “กันช็อง” ตรงกัน

7. มัคทายกคนที่ 1 นำสวดบทแผ่เมตตา กรวดน้ำ และรับพร จากนั้นมัคทายกคนที่ 2 นำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวคำลาพระสงฆ์ เป็นอันเสร็จพิธี (บุญช่วยมีตฤลาวงศ์ และเบือน ดวงศรี, สัมภาษณ์) เสร็จพิธีสงฆ์ชาวชุมชนรับประทานอาหารร่วมกัน และช่วยกันเก็บกวาด-ล้างจานชาม บางส่วนคัดแยกสิ่งของที่ญาติโยมนำมาถวาย บางส่วนก็นำข้าวต้มไปปิ้งย่างเพื่อที่พระสงฆ์จะได้ฉันหลายวัน

จากการศึกษาเอกสาร สอบถามเจ้าอาวาส มัคทายก และคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนทราบว่ขั้นตอนพิธีทางพระพุทธศาสนาในช่วงประเพณีแซนโถงนา ชุมชนเขมรหมู่บ้านปรือเกียน และละแวกใกล้เคียงยังคงสืบทอดตามอย่างที่เคยปฏิบัติมา มีการปรับเล็กน้อย เช่น วัน “โชดदार” บางวัดได้อำนวยความสะดวกแก่ญาติโยมโดยการเตรียมกระดาดไว้ให้กรอกรายชื่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับ หากไม่ได้เขียนเตรียมมาจากบ้าน หรือ สำรับอาหารที่เตรียมมาประกอบพิธี มีหลากหลายตามสมัยนิยม นอกเหนือจากอาหารพื้นบ้านในวัฒนธรรมดั้งเดิม

รูปที่ 4 กิจกรรมหลังพิธีสงฆ์ เช่น ชาวชุมชนรับประทานอาหารร่วมกัน คัดแยกของถวาย ปิ้งขนม-ข้าวต้มถวายพระ

3. พิธี“กันช็อง”

“กันช็อง” (หรือ กันบิณฑ - เขมรก็มพูชาเรียก) คือ การถือปฏิบัติจากญาติโยม โดยการอุปัฏฐากพระสงฆ์ในช่วงที่ไม่มีการออกบิณฑบาต สืบเนื่องจากเป็นช่วงเช้าพรรษา ในอดีตผู้รับบิณฑบาต บางทีตกทั้งวันทั้งคืนส่งผลกระทบต่ออาการออกบิณฑบาตของคณะสงฆ์ ส่วนปัจจุบันแม้ฤดูกาลผันเปลี่ยน อาจไม่มีฝนในช่วงประเพณี แต่ชาวชุมชนก็ถือปฏิบัติสืบต่อมา การเตรียมสำหรับกับข้าวไปวัดต่อเนื่องหลายวัน นับเป็นการช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ชาวชุมชนเองก็มีความสุขเพราะมีพระสงฆ์ช่วยทำหน้าที่สวดส่งผลบุญแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษของตน จากการสังเกตขั้นตอนพิธี “กันช็อง” จากทั้ง 2 วัด พบว่ามีกรดำเนินการดำเนินไปตามที่มีบันทึกในเอกสารทุกประการ กล่าวคือ

เมื่อญาติโยมนำอาหารไปถึงวัดแล้ว ก็จะจัดสำหรับใส่ถาด ตามจำนวนพระเถระทั้งหมด มีอีกสำหรับหนึ่งสำหรับถวายพระพุทธรูป เวลาจัดก็จะยกไปถวายพระเถระรูปอื่นหมดแล้ว ก็จะคงไว้ 1 สำหรับเพื่อทำพิธี กล่าวคือ พระภิกษุรูปหนึ่งจะออกมารับอาหาร ทายกจะนำถวายโดยเริ่มจาก ตั้งนะโม 3 จบ พร้อมกัน แล้วว่าตามดังนี้ อุภาสะ อิมัสสมิง ทาเน สีลา ยัง เยวะ อิมานิ ภิกขานิ สะสุปะพัตถุชะนานิ สะชาทะนียา โภชะนียานิ สะอุทะกานิ สะพะลา นิ สัพเพสัชชานิ พุทฺธัสสะ ปะมุขัสสสะ ภิกขุสังขัสสสะ เสสาสา มะเนรัลลสะ อุปาสะกัสสะ โอนิ ชะยามะฯ (ว่า3จบ) จากนั้นก็ยกถวายโดยคนหนึ่งยกบาตร คนหนึ่งยกน้ำ คนหนึ่งยกสำหรับข้าว เมื่อภิกษุรูปนั้นรับแล้ว ก็คุกเข่าถือบาตรประคองสวดถวายพระเถระ ว่าดังนี้ นะโม

3 จบ อะยัง ปะฐะมะภาโค มหาเถรัสสะ ปาปุณฺหาติ อะวะเสสา ภาค อัมมมะหากัง ปาปุณฺหิณฺติ (สวด 3 จบ) ก็ยกน้อมถวายพระเถระจนหมดทุกอย่าง พระก็จะลงมือฉัน อาจมีบางรูปเทศนา จนพระฉันเสร็จแล้วก็สวด “ดาร์” จะสวดติโรกฺขเพช หรือ อะทาสิเมช เลย ก็แล้วแต่ บางวัดจากนั้นก็สวดยะถาสัพพีช ญาติโยมกรวดน้ำเป็นอันว่าเสร็จพิธี จะทำเช่นนี้ทุก ๆ วัน จนกระทั่งถึงวันแรม 14 ค่ำ ก็ฉลองสงฆ์ สวดพาหุเทวาช กัณ จากนั้นวันแรม 15 ค่ำ ก็เป็นวันบิณฑิใหญ่ (คณะกรรมการเพื่อการศาสนาและพัฒนาสุนทร, 2533)

ส่วนหัวข้อในการเทศน์แต่ละวันยังคงเป็นไปเช่นที่มีบันทึกว่า พระสงฆ์จะเทศนาสอนชาวชุมชนในเรื่องต่างๆ ที่เน้นแทบทุกวัด คือ สาเหตุของการเกิดมีประเพณีแซนโฎนตา หรือ “บ่อนแคเบ็นท์” เพื่อตอกย้ำจิตสำนึกเรื่องความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ทั้งที่ยังมีชีวิตและล่วงลับไปแล้ว (ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุนทร, 2553) การที่พระสงฆ์ผู้รับผิดชอบเทศนาในแต่ละวัน (ทั้ง 2 วัด) เน้นเทศนาเรื่องความสำคัญของพ่อแม่ ปู่ย่าตายายทั้งที่ตายไปแล้วที่ยังมีชีวิต รวมทั้งย้ำเรื่องบุญ การสั่งสมความดีในช่วงงานบุญแซนโฎนตา และบอกให้ทุกคนปฏิบัติดีตั้งแต่ยังมีชีวิต เหมือนการบอกโดยนัยว่า ถ้าเรายังถือปฏิบัติต่อวงวิญญูณ ต่อญาติผู้ใหญ่ไปเช่นนี้ ในอนาคตลูกหลานก็จะไม่ลืม และจะจัดพิธีต่างๆ ให้เหมือนที่เรากำลังทำอยู่นี้เช่นกัน

ในอดีต พิธี “กันซ็อง” เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ ถึง แรม 14 ค่ำ เดือน 10 แต่ปัจจุบันด้วยภาวะเศรษฐกิจที่ฝืดเคือง บวกกับลูกหลานส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเหมือนดังแต่ก่อน การขอลางานมาร่วมประเพณีได้ยาวนานจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เหตุนี้จึงมีการลดจำนวนวันลงครึ่งหนึ่ง และมักเลือกเป็นวันเวลาทำายๆ ที่ต่อเนื่องกับพิธี “ฉลองซ็อง” และพิธีเซ่นไหว้ในครอบครัว ช่วงลงพื้นที่เก็บข้อมูลตลอด 3 ปี พบว่า ทั้ง 2 วัดลดจาก 14 วัน เหลือเพียง 6 วัน โดยเริ่มตั้งแต่วันแรม 9 ค่ำ - แรม 14 ค่ำ เดือน 10 ในกรณีวัดศรีรัตนารามที่มีหลายชุมชนล้อมรอบ ยังคงปฏิบัติเช่นอดีต คือมีการจัดเวรกันเป็นเจ้าภาพนำภัตตาหารเข้า-เพลถวาย ส่วนช่วงค่ำมีพิธีสวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม ส่วนกิจกรรมรื่นเริงปรากฏว่าไม่มีเช่นในอดีต มีเฉพาะการสนทนาถามสารทุกข์สุกดิบระหว่างชาวชุมชนก่อนแยกย้ายกันกลับ ทั้งนี้แม้ว่าปี พ.ศ. 2546 หมู่บ้านปรีอเกียนมีวัดโพธิญาณรังสีเป็นวัดประจำหมู่บ้าน แต่ทุกวันพระและช่วงประเพณีแซนโฎนตา ชาวชุมชนก็ยังจัดสำรับอาหารอีกชุด และแบ่งสมาชิกครอบครัวนำไปทำบุญที่วัดศรีรัตนารามด้วย เพราะเชื่อว่าผีบรรพบุรุษยังคงผูกพันกับสถานที่ที่เคยไปทำบุญขณะมีชีวิต อีกทั้งกระดุกของท่านก็ยังถูกเก็บไว้ตามเจดีย์ กำแพงวัด ฯลฯ ของวัดแห่งนี้

4. พิธี “ฉลองซ็อง”

พิธี “ฉลองซ็อง” คือพิธีกรรมบอกระยะสิ้นสุดของการ “กันซ็อง” จัดขึ้นที่วัดช่วงเข้าวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ขั้นตอนพิธีเป็นไปเช่นเดียวกับ “กันซ็อง” ต่างแค่เพียง พระสงฆ์

ต้องจบด้วยการสวดพระพุทฺธทวาร ขึงถือเป็นอันสิ้นสุดช่วงเวลาที่เราเรียกว่า “กันซอง” (มงกุฎ
แก่นเดียว, 2533) ชาวชุมชนปรีอเกียนยังคงรักษาและสืบทอดตามอย่างโบราณทุกประการ
ตลอดช่วงประเพณีแซนโฎนตา พระสงฆ์ค่อนข้างมีบทบาทสำคัญในฐานะที่พึงทางใจแก่
ญาติโยม เพราะชาวบ้านสบายใจที่มีผู้สวดส่งผลบุญแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษตน ภาพการ
ปะทะสังสรรค์ระหว่างคนเป็น คนตาย และพระสงฆ์ ผ่านพิธีกรรมต่อเนื่องยาวนานเช่นนี้
ช่วยตอกย้ำมุมมองชาวพุทธที่ว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีอำนาจในการ (สวดเพื่อ) เปลี่ยน
การกระทำของคนให้กลายเป็นบุญที่จะส่งถึงผู้ที่อยู่ในดินแดนอันไกลโพ้นได้ชัดเจน โดยเฉพาะ
เฉพาะส่งบุญที่คนธรรมดาไม่สามารถทำเองได้อย่างการ “โชตदार”

5. พิธี“แซนโฎนตา” บูชาผีบรรพบุรุษประจำครอบครัวและสายตระกูล

เสร็จจากพิธี “ฉลองซ็อง” ที่วัดช่วงเช้า ชาวชุมชนต้องรีบกลับไปเตรียมพิธีต้อนรับ
ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ วันนีถือเป็นวันแห่งความสุข และวันรวมญาติในสายตระกูลประจำ
ปี จากการสังเกตและสัมภาษณ์ พบการจัดเตรียมอุปกรณ์และสิ่งของเพื่อประกอบพิธี ดังนี้

1. ฟูก (พับ) หมอน 1 ใบ (บางครอบครัวใช้วิธีการพับฟูกขึ้นมา 1 พับให้เป็นส่วน
หัวนอน ถ้าทำเช่นนี้ก็จะไม่ใช่หมอน) และผ้าขาว มีการวางฟูกหันหัวไปทางทิศตะวันออก
และใช้ผ้าขาวปูทับอยู่ด้านบน

2. กรวยดอกไม้ 5 กรวย หรือ ขันธ 5 หมากพลู บุหรี่มวน ใส่พาน พร้อมเงิน 10
บาท 20 บาท 100 บาท ตามแต่สะดวก เท่าที่สอบถาม ได้คำตอบว่า มีน้อยใส่น้อย มีมาก
ใส่มาก เงินนี้จะนำไปทำบุญที่วัดตอนเช้า ซึ่งเป็นวันพระแรม 15 ค่ำ เดือน 10 (เยียด บุญสม,
สัมภาษณ์) นอกจากนี้ยังมีเทียน 2 เล่ม รูป 2 ดอก หรือ มากกว่า ส่วนสายสิญจน์ (มีบาง
ครอบครัวเท่านั้นที่เตรียมมา)

3. ชุดเครื่องเช่น ในอดีตมีเปิดต้ม 1 ตัว ไก่ต้ม 1 ตัว ถ้าบ้านไหนฐานะดีจะมี
หัวหมู 1 หัว แต่ปัจจุบันพบว่า ส่วนใหญ่ใช้ไก่ ปลา หรือ เลือกออาหารที่บรรพบุรุษของตน
ชอบ เช่น กุ้ง ส่วนหมูจะนำมาเฉพาะส่วน เช่น ลิ้น ไบหู เครื่องใน ส่วนไก่ มีทั้งแบบทั้งตัว
และเฉพาะส่วน เช่น น่อง ปีก ฯลฯ ทั้งนี้ไม่พบเปิดต้มเลย มีบางครอบครัวไม่ได้ใช้ทั้งเปิด ไก่
หรือ หัวหมู จะมีเฉพาะอาหารคาวหวาน 1 สำรับ ประกอบด้วย ข้าวเปล่า ต้ม แกง ผัด บั๊ง
ย่าง หรือ อื่นๆ ตามแต่ฐานะทางเศรษฐกิจ และความสะดวก

4. ขนม ข้าวต้ม ในวัฒนธรรมเขมร เช่น ข้าวต้มห่อด้วยใบมะพร้าวอ่อน ข้าวต้ม
หมู ข้าวต้มต่าง ขนมเทียน “นมกันเดีร้อม” “นมโซ๊ก” “นมโกร๊จ” “โมะปล๊ะ” และกระยาสารท
ส่วนขนมอื่นๆ มีเพิ่มเติมตามยุคสมัย เช่น ขนมใส่ไส้ ขนมไข่หงส์ ขนมชั้น ทองหยิบ ทอง
หยอด ผอยทอง ขนมเบี๊ยะ ขนมเค้ก ฯลฯ ที่มีขายตามท้องตลาด แม้ปัจจุบันขนมพื้นเมือง
สามารถหาซื้อได้ แต่หลายครอบครัวก็ยังนิยมทำเอง โดยให้เหตุผลตรงกันว่า ภูมิใจมากกว่า
เพราะวิญญาณพ่อแม่และปู่ย่าตายายจะได้ตั้งใจว่าลูกหลานตั้งใจเตรียมให้

5. ผลไม้ต่างๆ ในอดีตที่ขาดไม่ได้ คือ มะพร้าวอ่อน และกล้วยน้ำว้าเพราะหาได้ง่ายในชุมชน (แง่สัญลักษณ์ผลไม้ทั้ง 2 ชนิด หมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนมะพร้าวยังเชื่อว่าเป็นน้ำที่บริสุทธิ์ด้วย) ปัจจุบันมีการใช้กล้วยเช่นเดิมแต่มะพร้าวพบน้อยลง ชาวบ้านให้เหตุผลว่ากล้วยหาได้ง่ายจากสวนหลังบ้าน ต่างจากมะพร้าวอ่อนหายาก ทั้งต้องจ้างคนปีนเก็บ จึงเลือกใช้แค่กล้วย และผลไม้อื่นๆ ที่หาง่ายกว่าแทน (สมจีน บุญสม, สัมภาษณ์) ผลไม้อื่นๆ ที่พบทั้งของไทยและของนอก เช่น องุ่น แอปเปิ้ล แก้วมังกร ส้ม ฯลฯ

6. น้ำเปล่า เหล้าขาว น้ำหวาน (น้ำอัดลม) ในอดีตจะใช้แค่ น้ำเปล่า และเหล้าขาว เท่านั้น ส่วนเบียร์และน้ำอัดลมเพิ่มมาภายหลัง (คุณ ภาพรผาด, สัมภาษณ์) แก้วน้ำอย่างน้อย 3 ใบ และถ้วยหรือจานสำหรับรองรับน้ำที่ให้ดวงวิญญาณล้างมือ

7. เสื้อผ้าใหม่ ได้แก่ ผ้าโสร่ง ผ้าซิ่น ผ้าขาวม้า เน้นผ้าพื้นเมือง 1 สำหรับ พร้อม แป้งหอม น้ำมัน หวี กระจะก (หลายครอบครัว เพิ่มโลชั่น โคลโลจัน หรือ เครื่องประทินผิวสมัยใหม่ลงไปด้วย)

รูปที่ 5 ตัวอย่างการจัดเตรียมพื้นที่ เครื่องเซ่น สำหรับอาหาร ขนมนมเนย เครื่องดื่ม และผลไม้ต่างๆ ในพิธีแซนโฎนตา

ส่วนลำดับขั้นตอนการประกอบพิธี มีดังนี้

1. เมื่อลูกหลานมาพร้อมกัน เจ้าบ้านหรือผู้อาวุโสที่รับเชิญมาร่วมในพิธี จุดธูปเทียนปักลงไปสำหรับ ลูกหลานที่อ่อนอาวุโสยกพานขอขมาพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย และดวงวิญญาณ จากนั้นส่งต่อไปยังเจ้าบ้านหรือผู้อาวุโสที่สุดในครอบครัว/สายตระกูล (หญิงหรือ

ชายก็ได้) ยกพานชั้น 5 ขึ้นทูนเหนือศีรษะก่อนตั้งจิตอธิษฐานเรียกดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ มาร่วมในพิธี โดยจะกล่าวคำเชิญเป็นภาษาเขมร คำพูดช่วงกล่าวเชิญมักเป็นไปในทำนองเดียวกัน ดังนี้

“โมเดอ แม-อว-เยย-ตา กรบๆ เคนเีย ดอลป็รตุวเบ็ณท์ทมเฮย มาจนามนง อัญเจิญแม-อว-เยย-ตา โมโฮบปชา รเบาะฮ์เรบ-ตวลน้อ”

(สมจิ้น บุญสม และประทีป ขาวดี, สัมภาษณ์)

แปลความได้ดังนี้

“มาเด้อ พ่อแม่ปู่ย่าตายาย ตอนนีถึงฤกษ์กาลวันสารทเดือน 10 แล้ว โอกาสดีปีละครั้ง ขอเชิญทุกท่าน มารับประทานอาหารที่ลูกหลานจัดเตรียมไว้ต้อนรับด้วยเถิด”

(ผู้วิจัย-แปล)

รูปที่ 6 ช่วงเริ่มพิธี “แซนโฎนตา” เจ้าบ้านตั้งจิตอธิษฐาน และกล่าวอัญเชิญผีบรรพบุรุษ มารับเครื่องเซ่น

2. เจ้าบ้านกล่าวเชิญจบ ผู้อาวุโสทั้งหลายที่นั่งอยู่ในบริเวณพิธีจะช่วยกันเรียกชื่อดวงวิญญาณปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และญาติพี่น้องในสายตระกูลนั้นๆ (เรียกรวมๆ ว่า “โฎนตา”) เพื่อให้มาเครื่องเซ่น กะว่าทุกดวงวิญญาณมาอยู่พร้อมตรงหน้าแล้ว ก็จะเรียกเชิญล้างมือเพื่อเตรียมตัวรับประทานอาหาร เนื้อความมีประมาณว่า “อัญเจิญตาเยย เลียงไต มุนเขินหนา” แปลความได้ว่า “ขอเชิญปู่ย่าตายายล้างมือให้สะอาดเสียก่อน” ขณะกล่าวจะมีคนหนึ่งเทน้ำลงในจานเปล่า หรือภาชนะอื่นที่เตรียมไว้ โดยสมมติเอาว่ากำลังล้างมือให้ ทั้งนี้ครอบครัวที่มีเขยหรือสะใภ้เป็นคนภาคอื่น พบว่ามีการใช้ภาษาไทยกลาง หรือภาษาเดิมของผีบรรพบุรุษที่ได้รับการเชิญมาร่วมในพิธีบ้าง เช่น ภาษาลาวอีสาน แต่ก็พบน้อย

3. เริ่มเชิญให้รับน้ำ-รับอาหาร (พร้อมเอ่ยชื่อดวงวิญญาณ) ขั้นตอนนี้ค่อนข้างใช้เวลาาน ขณะที่รินน้ำลงแก้วผู้รับผิดชอบรินน้ำเปล่าจะกล่าวเชิญไปด้วย ที่พิเศษคือ ใครจำได้ว่าบรรพบุรุษคนใดชอบสุราก็จะระบุชื่อให้มารับสุรา คนใดชอบน้ำหวานก็จะเรียกเชิญมารับน้ำหวาน บางครอบครัวไม่เจาะจงแต่ใช้คำกลางๆ ว่า “ท่านใดชอบดื่มแบบใดก็เลือกเอง

ตามชอบ วันนี้ลูกหลานเตรียมต้อนรับเต็มที่แล้ว” จากนั้นก็เทน้ำทั้ง 3 ชนิดลงแก้ว ขั้นตอนนี้ครอบครัวใดมีสุราต่างประเทศ หรือเบียร์มาต้อนรับ ขณะเชื้อเชิญจึงมีการบรรยายสรรพคุณให้ฟังว่า สุรายี่ห้อไหน เบียร์ยี่ห้อไหน มีลักษณะพิเศษอย่างไร ที่ต้องกล่าวคงเพราะสมัยที่ทานยังมีชีวิต เครื่องดื่มดังกล่าวยังไม่มีการผลิตออกมา การเพิ่มสิ่งต่างๆ ในพิธีแสดงให้เห็นพลวัตของประเพณีได้ทางหนึ่ง จากการสอบถามและอ่านเอกสารพบว่า ในอดีตมีเฉพาะน้ำดื่มกับสุรา (เหล้ากลั่นหรือเหล้าขาว) เท่านั้น ส่วนน้ำหวานและเครื่องดื่มอื่นๆ เพิ่มเติมภายหลังตามสมัยนิยม แต่หากเป็นความเชื่อของวัฒนธรรมลาวอีสานน้ำดื่มหรือน้ำหวานจะใช้เพื่อบูชาเทพผู้หญิงโดยเฉพาะ อนึ่ง ช่วงการเชิญดวงวิญญาณรับอาหารที่ลูกหลานเตรียมไว้ต้อนรับ มีเนื้อความในทำนองเดียวกันทุกบ้าน ดังนี้

“ตาเอ๋ย...อ๋อ เตีรพลอว โมจฉายหนอ โมรวโกนรวูเจา อังกุยออยสรวลคลุนเขินหนา บันแต่จก็โมโฮบออยจแอ็ดออยจ้อล ไทงนี้ โทนเจาเรบจ้อม ซแนนแซนเซาเซา โมตุกออยเจรินนะ...โมเวัย ตาเอ๋ย เยยเอ๋ย โมโฮบบาย โฮบปชา โทนเจา กัดดอลคลั่งนะ อัญเจิญ โมโฮบโมปชา ออยเจียออยลล่อ สุขสบบาย ดอลงี ดอลแค ดอลฉนำเฮย โมเวัยโม มาโฮบบายนม เนก เจก อันชอม เพ็กตีก เพ็กสรา ออยจแอ็ด...”

(เยียด บุญสม, สัมภาษณ์)

แปลความได้ดังนี้

“ตายาย...(เจ้า) เดินทางไกลมาหาลูกหลาน คงจะหิว นั่งพักสักครู่ แล้วค่อยมากินดื่มให้อิ่มหนา วันนี้ลูกหลานเตรียมของอร่อยๆ ไว้รอรับมากมาย ขอเชิญตา ขอเชิญยาย มาดื่มมากิน ลูกหลานคิดถึงทุกท่านเหลือเกิน บัดนี้ถึงวัน ถึงเดือน ถึงปีแล้ว มาเถาะ มาดื่มมากินข้าวปลาอาหาร ขนม ข้าวต้ม กล้วย (นม เนก เจก อันชอม มีนัยยะถึง อาหารการกินทั้งหมด) ทั้งดื่มน้ำดื่มเหล้าให้อิ่มหนา...”

(ผู้วิจัย-แปล)

ความน่าสนใจประการหนึ่ง คือบางครอบครัวใส่ใจอาหารที่บรรพบุรุษของตนชอบเป็นพิเศษ เห็นได้จากคำพูดที่พยายามเน้นรายละเอียดเพื่อยืนยันว่าไม่เคยหลงลืม หรือละเลยสิ่งที่ท่านชอบ เช่น การเอ่ยชื่อร้านที่พ่อชอบไปรับประทานเมื่อครั้งยังมีชีวิตว่า “ลูกตั้งใจไปซื้อที่ร้าน...(ระบุชื่อร้าน) มารอต้อนรับเลยที่เดียว” เท่าที่สอบถามถึงเหตุผลที่ต้องกล่าวเช่นนั้น ได้คำตอบว่า เพราะทุกคนเชื่อว่า “ผีบรรพบุรุษของตนกำลังนั่งอยู่ในพิธีจริงๆ และที่ต้องเอาอกเอาใจ เพราะต้องการให้ท่านมีความสุขที่สุดกับสิ่งที่ลูกหลานตั้งใจทำให้” (เยียด บุญสม, ยุทธ เกิดเหมาะ และคุณ ภาพรผาด, สัมภาษณ์) ส่วนที่ต้องเรียกชื่อมากมาย และเอ่ยให้ครบนั้นได้รับคำตอบว่า ถ้าเรียกขาดใครไป โดยเฉพาะคนที่สำคัญมากๆ ท่านอาจจะไม่พอใจ หว่าลูกหลานหลงลืม และอาจสาปแช่งให้ได้รับความเดือดร้อน

ทุกข์ยากภายหลังได้ ดังนั้น ทุกคนที่หนึ่งในพิธีจึงต้องช่วยกันนึ่ง ช่วยกันเรียกให้มากที่สุด (ยุทฺธ เกิดเหมาะ, สัมภาษณ์) เหตุนี้ ชาวชุมชนจึงต้องเชิญคนเฒ่าคนแก่ที่เคารพนับถือในหมู่บ้าน เพื่อนบ้านละแวกใกล้เคียง หรือผู้นำชุมชนมาร่วมพิธี เพราะนอกจากจะทำให้มีบรรพบุรุษรู้สึกว่าเป็นคนสำคัญ และอบอุ่นที่มีคนมาต้อนรับเป็นจำนวนมาก บรรดาญาติผู้ใหญ่ผู้ที่เข้าบ้านเชิญมาเหล่านี้จะช่วยจดจำชื่อบรรพบุรุษหรือญาติๆ ที่เสียชีวิต เพราะบางคนเกิดร่วมสมัยกับดวงวิญญาณ (ผู้สูงอายุในพิธีบางท่านมีอายุกว่า 90 ปี) ส่วนอีกเหตุผลเท่าที่สอบถาม คือเจ้าบ้านจะได้มีโอกาสแสดงน้ำใจตอบแทน เพราะหลังจากเสร็จสิ้นพิธี ผู้ที่ได้รับเชิญจะได้รับการต้อนรับดูแล และ “จูนโถงตา” ซึ่งจะกล่าวต่อไป

3. เข้าสู่การรินน้ำครั้งที่ 2 คำพูดที่ใช้ช่วงเวลานี้เป็นไปในทำนองเดียวกันทุกครอบครัว แปลความได้ว่า “เตี่ยวอาหารจะติดคอผีปู่ตายาย ควรดื่มน้ำอีกหน่อย อาหารจะได้ไหลคล่อง ตายายไม่ต้องรีบ ค่อยๆ ทาน อาหารเยอะเยะ ทานทั้งวันก็ไม่หมด” สังเกตได้ว่า ลูกหลานบางครอบครัวที่มีอารมณ์ขันได้พูดเย้าแหย่ขึ้นมาว่า “วันนี้สงสัยตา...(ระบุชื่อ) คงจะเมาแล้ว ลูกหลานเอาเหล้าออกมาต้อนรับ มันแรงหน่อย ไม่เหมือนสาโทนะตา ค่อยๆ ดื่ม ยังไงก็อย่าเพิ่งเมา เพราะเตี่ยวเสร็จจากนี้ ก็ต้องอาบน้ำอาบทำให้สบายตัวเปลี่ยนผ้าใหม่ไปพึ่งเทศน์ที่วัดอีก ดื่มเยอะ กลืนออก เตี่ยวหลงตาจะดูเอา...” ทำให้บรรยากาศการเซ่นไหว้มีบรรพบุรุษมีเสียงหัวเราะสนุกสนานแทรกเป็นระยะ บางครอบครัวที่มีลูกหลานวัยรุ่น ก็อาจมีการพูดหยอกเินดวงวิญญาณในทำนองว่า “ยายจะแต่งหน้าทาปาก บำรุงผิวด้วยโลชั่นก็ได้ (มีการอ่านยี่ห้อ บอกสรรพคุณให้ฟัง) ผิวพรรณจะได้นุ่ม เนียน ตาคงชอบ” บรรยากาศที่สนุกสนานช่วยแปรความเคร่งขรึมให้กลายเป็นความอímเอมและผ่อนคลาย นับว่าพิธีช่วงแซนช่วยสะท้อนความสัมพันธ์อันงดงามระหว่างคนและผีในสังคมชาวไทยเชื้อสายเขมร ได้ชัดเจนทางหนึ่ง

รูปที่ 7 ขณะประกอบพิธีแซนโถงตาภายในครอบครัว/สายตระกูล และผู้นำชุมชนปรือเกียนเข้าร่วมพิธีกับลูกบ้าน

4. จากนั้นมีการแบ่งอาหารจากชุดเครื่องเซ่นที่ผีบรรพบุรุษรับประทานอímแล้วใส่ใบตองหรือถ้วยต่างหากให้เจ้าบ้านนำไปให้แก่บรรดาผีไร้ญาติ ชาวชุมชนเชื่อว่า ผีเหล่านี้ นำสงสารเพราะไม่มีใครทำบุญให้ โดยเฉพาะผีตายโหงที่ไม่สามารถเข้าวัดได้ จึงได้แต่เฝ้า

ชะเง้อกำแพงวัดคอยมองผีอื่นๆ มีความสุขที่ญาติๆ มาทำบุญให้ ส่วนช่วงที่มีการประกอบพิธีชนในครอบครัว ผีไร้ญาติเหล่านี้มักจะยืนอยู่ตามรั้วบ้านของชาวบ้าน มองความสุขของผีตนอื่นอย่างน่าสงสาร ดังนั้นจึงต้องมีพิธีการแบ่งปันอาหารให้ผีเหล่านี้ โดยเจ้าบ้านจะห่อและนำไปเทตามพื้นดินหรือริมรั้ว และกล่าวเชิญมารับ โดยมีคำกล่าวประกอบทำนองว่า

“โมเวย คมจ อกาแซ แดลตามๆ เคนียโม รวจก็เลิงเปตี้ะเยิงมีนบาน เยิงโยก โมอออยซี่แอรอมเฮย เกมยโมระวีระวล โมเบต โมบ๊อด โทนเจาเน้อ ซืออยจแอ็ด ไรจก็ลบล วิลโตววินเจ้าะ”

(ประทีป ขาวดี, สัมภาษณ์.)

แปลความได้ดังนี้

“มาเต้อ...ผีไร้ญาติทั้งหลายที่ตามๆ กันมา แต่ขึ้นบ้านเรา (เจ้าบ้าน) ไม่ได้ เราเอามาให้กินแล้วที่ข้างล่างนี้ ขออย่าได้มาเบียดเบียนลูกหลาน (เรา/เจ้าบ้าน) ทานอาหารกันให้ อิ่ม อิ่มแล้วก็จงกลับไปเสียในที่ที่จากมา”

(ผู้วิจัย-แปล)

จากนั้นก็เทอาหาร เครื่องดื่มต่างๆ ลงบนพื้นดิน/พื้นหญ้า/ข้างรั้ว ถือเป็นอันเสร็จขั้นตอนการแบ่งปันข้าวปลาอาหารแก่ผีไร้ญาติ เจ้าบ้านก็จะกลับไปในพื้นที่พิธีอีกครั้ง

รูปที่ 8 ผู้อาวุโสในพิธีช่วยกันจัดแบ่งอาหารให้ผีไร้ญาติ และเจ้าบ้านนำออกไปเทแก่สัมภเวสีผีไร้ญาติ

5. เมื่อเจ้าบ้านกลับมาหนึ่งที่เดิม ผู้อาวุโสที่สุดในพิธีจะกล่าวในทำนองว่า “ตอนนี้ตายายคงจะอิ่มกันแล้ว ถ้าเช่นนั้นก็ดื่มน้ำเพื่อล้างปากเสียหน่อย” แล้วก็รินน้ำดื่ม น้ำหวาน และเหล้า ครึ่งที่ 3 สักครู่คนใดคนหนึ่งกล่าวเป็นภาษาเขมร แปลความได้ว่า “ได้เวลาสมควรแล้ว ขอเชิญตายายอาบน้ำอาบท่า เปลี่ยนเสื้อผ้า พักผ่อนให้สบายตัว เดี่ยวช่วงหัวค่ำจะพา

ไปฟังเทศน์ฟังธรรมที่วัด” ช่วงกล่าวเชิญลูกหลานจะหยิบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่เตรียมไว้ในพิธีขึ้นมา และกล่าวอธิบายความงดงามของลวดลายของผ้าผืนนั้นๆ บางคนกล่าวว่า “ลูกหลานตั้งใจเองกับมือเพื่อไว้ต้อนรับตายายโดยเฉพาะ” ทั้งนี้ทุกครอบครัวจะไม่ลืมกล่าวในตอนท้ายพิธีว่า หลังจากฟังเทศน์ที่วัดเสร็จ ขอเชิญทุกคนวงเวียนกลับมาอนที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคล และย้ำว่าเช้าวันรุ่งขึ้นขอให้ไปที่วัดอีกรอบ เพราะลูกหลานจะนำสารกับข้าวไปทำบุญให้ที่นั่น คำกล่าวที่ใช้ช่วงนี้ มีดังนี้

“นิ ชญม เรบ สำป๊วด สไป คอ อาว ออยเฮย เสลก ดน็อบ เทอโคลน โตววัด ยบนิ โตวสัดบโลกโสตมนต์อ๊วดนึ่งยมเน้อ สัดบโลกสวดจบ ก็ตรลบโมเดกนึ่งโกนเจายบนิ ปรีกเลิงก็โตวโฮบโตวฮีอ๊วดเตดนา ชญมนึ่งยวมโฮบ บาย นม อันชอม โตวออยโฮบอ๊วดเน้อ โรจก็โมเดจอ๊ยะเตียะเตดมายบ ปรีกเลิงนึ่งจุนออยจิตุกลบโตวเสระเวิง นึ่งเรบเรบาะฮ์ นม อันชอม เกือบสเนก เกือบลจ้ว ออยเยยตายัวโตวตนาคำดอแอะเนาะนา นมอันชอมก็ยัวโตวผญอโกน ผญอเจา ผญอเนียะแดลโมมีนพาน รือ ยัวโตวโฮบตามพล้อวออยจแอดจ้อล”

(ลีม ฉายกล้า และสมพงษ์ เกิดเหมาะ, สัมภาษณ์)

แปลความได้ดังนี้

“...นี้ (จับเสื้อผ้าและทำทำยีนให้) ลูกหลานได้จัดเตรียมผ้าขึ้น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า เสื้อผ้าใหม่ ไว้ให้แล้ว จงนำไปผลัดเปลี่ยน จะได้ไปวัดฟังพระสวดมนต์คืนนี้กับลูกกับหลาน ฟังสวดจบก็อย่าลืมกลับมาอนกับลูกกับหลาน ส่วนพรุ่งนี้เข้าก็ให้ไปทานที่วัดนะ (เป็นวันพระและมีพิธีโชดตารเบ็ณฑ์ทม-ผู้วิจัย) ลูกหลานจะเอาข้าวปลา ขนม ข้าวต้ม ไปให้ทานที่วัด พรุ่งนี้ก็ให้มาอยู่กับลูกหลานอีกคืน พอถึงเช้ามีด(วันมะรืน)จะส่งกลับ นึ่งเรือไปนะ ลูกหลานจะจัดเตรียมข้าวของเครื่องใช้ ขนม ข้าวต้ม เมล็ดถั่ว เมล็ดงา ให้นำกลับไปปลูกอยู่บ้าน ขนมข้าวต้มก็เอาไปฝากลูกหลาน และผู้ที่ไม่ได้มา หรือจะทานระหว่างทางก็จะเตรียมให้อย่างพร้อมสรรพ”

(ผู้วิจัย-แปล)

6. ช่วงท้าย เป็นการกล่าวขอพรจากดวงวิญญาณให้ช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข กล่าวจบจะดับเทียน ถือเป็นอันเสร็จพิธีเลี้ยงต้อนรับญาติตากลับบ้าน ครอบครัวใดที่เตรียมสายสิญจน์ไว้อาจพูดต่อท้ายว่า “วันนี้...ตายายได้ฝากสายสิญจน์มาผูกให้ลูกหลานเพื่อความเป็นสิริมงคล หายเจ็บหายป่วย สุขภาพแข็งแรง (หรืออื่นๆ ที่เป็นคำมงคล)” จากนั้นจะเชิญผู้อาวุโสที่นั่งอยู่ ณ ที่นั้นผูกแขนให้ บางครอบครัวพ่อแม่จะผูกด้วยมงคลนี้ให้ลูกหลานเอง

หลังจากเสร็จสิ้นพิธีเช่นไหว้ เป็นช่วงเวลาแห่งความสุขสนุกสนาน แต่ละครอบครัว จะรับประทานอาหารร่วมกัน ทั้งนี้เครื่องเช่น ขนมหมมเney และผลไม้ที่ใช้ในพิธี สามารถนำมารับประทานได้ กรณีที่มีการรวมญาติจัดพิธีที่บ้านหลังใดหลังหนึ่ง หรือมีญาติผู้ใหญ่ที่นับถือ ในหมู่บ้านมาร่วม ขนมหมมเneyต่างๆ จะถูกจัดแบ่งเป็นของฝากติดไม้ติดมือให้นำกลับไป บางคนต้องไปเป็นแขกรับเชิญในพิธีเช่นบ้านอื่นต่อ ช่วงนี้จึงเห็นบรรยากาศผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ไปร่วมงานกับเพื่อนบ้านหลังอื่นๆ อีกด้วย กิจกรรมเพื่อความบันเทิงและรับประทานอาหาร ร่วมกันภายในครอบครัวและเครือญาติ พบว่ามีทั้งที่คงอยู่คล้ายในอดีต กล่าวคือ ถ้าต่างครอบครัวแต่สายตระกูลเดียวกันมาจัดพิธีร่วมกันที่บ้านหลังใดหลังหนึ่ง บ้านหลังนั้นจะ ครึกครื้นเป็นพิเศษ มีการเปิดเพลงร้องเต้นกันอย่างสนุกสนาน แต่ในกรณีที่แยกเป็น ครอบครัวเดี่ยว (ซึ่งมีมากขึ้นเรื่อยๆ) ย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น หรือย้ายไปอยู่ชุกษาทุง ก็จะมีพิธี ขึ้นเองภายในครอบครัว ไม่ได้มาร่วมกับญาติในสายตระกูล

รูปที่ 9 เจ้าบ้านจัดอาหารให้ผู้อาวุโสที่รับเชิญมา

รูปที่ 10 เด็กๆ จูงเญนตาผู้อาวุโสที่มาร่วมพิธีเช่น และเดินไปส่งที่บ้าน

เท่าที่สังเกตพบว่า ฟูกหมมเneyที่ใช้ประกอบพิธีจะไม่ถูกเก็บจนกว่าจะเสร็จสิ้นพิธี สงตตายกลับ โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่าเก็บไว้ให้ท่านนอนต่ออีกคืน เหตุนี้หลังจากดับเทียน พื้นที่ฟูกที่มีผ้าขาวคลุมทับจึงถูกสมมติให้เป็นที่นอนของผีบรรพบุรุษโดยปริยาย นอกจากนี้

คนเฒ่าคนแก่ยังบอกเล่าว่า ในช่วงเวลา 2 วันที่มีผีบรรพบุรุษมาอยู่ด้วย ลูกหลานในบ้านจะต้องไม่ทะเลาะเบาะแว้ง ไม่พูดจาไม่ดีต่อกัน ต้องแสดงความรัก ความปรารถนาดี สามัคคี และเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน ถ้าผีบรรพบุรุษเห็นว่าลูกหลานไม่รักกัน ทะเลาะกันแล้ว ท่านจะกลับไปแบบไม่มีความสุข เพราะยังมีห่วง ยิ่งถ้าได้เห็นลูกหลานคนใดประพฤติดันไม่ให้เกียรติ หรือ “มองไม่เห็นหัว” ช่วงที่มาพำนักด้วยที่บ้าน ผีปู่ตายายอาจสาปแช่งให้ได้รับความทุกข์ยาก (เย็น รัฐสมุทร, สัมภาษณ์) ช่วงวันแซนหนับเป็นเวลาที่ดีที่สุดที่ลูกหลานจะได้แสดงออกในทางที่ดีต่อกัน (ให้ผีได้เห็น) รวมทั้งได้ฟังระฆังระฆังกิริยาอาการและในการประพฤติดิปฏิบัติตน ดังปรากฏว่าแม้แต่การเดินทางผ่านพื้นที่ที่เพิ่งผ่านการประกอบพิธีก็ต้องปฏิบัติอย่างสุภาพ และให้เกิดจิตดวงวิญญาณในฐานะแขกคนสำคัญที่กำลังพำนักอยู่ในบ้าน

ช่วงประกอบพิธีแซน ซุมชนเขมรแห่งนี้ค่อนข้างรักษาระเบียบขั้นต้นตอนพิธีไว้ตามที่มีการบันทึก และตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ สิ่งที่มีการปรับเปลี่ยน-ลด คือ อาหาร และเครื่องตี๋มในพิธีกรรม บางอย่างพบน้อยลง เช่น หัวหมู ซึ่งน่าจะเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจส่วนชนมที่มีความหลากหลายเพราะสามารถซื้อหาได้สะดวก รวมทั้งการที่ปัจจุบันมีการแยกครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จึงพบการประกอบพิธีเฉพาะครอบครัวมากกว่าการรวมตัวกันเป็นสายตระกูลแบบในอดีต

6. พิธี “จูนโฌนตา”

“จูนโฌนตา” เป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติต่อ “คนเป็น” คือการสงเคราะห์ญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิต คำว่า “จูน” หมายถึง ส่ง ไหว้ หรือ มอบ ส่วนคำว่า “โฌนตา” หมายถึง ยายตา ในบริบทนี้ไม่ได้จำกัดเฉพาะปู่ตายายที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่หมายรวมถึง พ่อแม่ และญาติผู้ใหญ่ที่นับถือด้วย ขั้นตอนพิธีเริ่มต้นที่ลูกหลานจัดเตรียมอาหารการกิน ขนมหม่นเนย เสื้อผ้าใหม่ ข้าวของเครื่องใช้ รูป เทียน พร้อมเงินทอง ไปไหว้ขอพรญาติผู้ใหญ่ในสายตระกูล ผู้สูงอายุที่เคารพนับถือทั้งในและนอกชุมชน ทั้งนี้ข้าวของเครื่องใช้ และเงินที่ได้รับส่วนหนึ่งท่านจะนำไปทำบุญ อีกส่วนก็นำไปใช้จ่ายส่วนตัว

รูปที่ 11 บรรยากาการ “จุนโจนตา” และรับพร จากญาติผู้ใหญ่และผู้อาวุโสในชุมชน

นับเป็นเรื่องดีที่ชาวชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาและสืบทอดวิถีปฏิบัติที่มีคุณค่านี้ไว้ได้ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนจากอดีตบ้าง เช่น บางครอบครัวพาลูกหลานไปไหวญาติผู้ใหญ่ล่วงหน้าก่อนวันประกอบพิธีเช่นไหว้ เนื่องจากที่บ้านของผู้อาวุโสหรือญาติผู้ใหญ่เหล่านั้นก็จัดพิธีเช่นกัน ส่วนท่านใดที่อยู่ต่างหมู่บ้าน ต่างตำบล ต่างอำเภอ หรือบางคนชรามากและประสบปัญหาสุขภาพ ลูกหลานจึงต้องเดินทางไป “จุนโจนตา” ล่วงหน้า

ช่วงงานบุญประเพณีแซนโจนตา พบว่าชุมชนแห่งนี้ มีเด็ก ๆ จำนวนมากเข้าวัดทำบุญ และจุนโจนตาญาติผู้ใหญ่ร่วมกับพ่อแม่ ภาพเหล่านี้สะท้อนคุณค่าของการเกิดและเติบโตในสภาพแวดล้อมที่มีกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีเป็นแนวทาง อีกทั้งมีส่วนหล่อหลอมให้เด็กมีโอกาสแสดงออกในทางที่ดีงาม โดยเฉพาะสังคมชาวไทยเชื้อสายเขมรที่เน้นสอนลูกหลานเรื่องความกตัญญูตเวทีต่อญาติผู้ใหญ่ และการให้ความเคารพผีบรรพบุรุษ แม้หลายครอบครัวใช้ชีวิตอยู่ในตัวเมือง แต่เมื่อถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันหยุดพิเศษในรอบปี พ่อแม่มักพาลูก ๆ กลับหมู่บ้านเพื่อให้เข้าวัดทำบุญกับปู่ตายาย เด็ก ๆ จึงมีโอกาสมิซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้คนรอบข้าง ปรากฏการณ์เช่นนี้ เรียกว่าเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ ได้เรียนรู้คุณค่า กฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของกลุ่มหนึ่ง ๆ กำหนดหรือวางไว้ เพื่อให้เป็นแบบแผนของการปฏิบัติต่อกัน และให้บุคคลได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนเอง (สุพัตรา สุภาพ, 2536) และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปในเด็กโดยไม่รู้ตัว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การให้เด็กและเยาวชนมาร่วมกิจกรรม ถือเป็น การปลูกฝังให้ลูกหลานได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่ควรกระทำให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ เพราะพวกเขาเหล่านี้คือผู้ที่จะต้องสืบทอดประเพณีให้คงอยู่ต่อไปในภายภาคหน้า

พิธี “จุนโจนตา” จึงไม่เพียงแต่เป็นกุศโลบายหนึ่งที่บรรพชนใช้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนมาแต่ครั้งบรรพกาล แต่ได้สะท้อนความเชื่อและความศรัทธาของชาวไทยเชื้อสายเขมรที่ว่า ยึดเอา “ความกตัญญูตเวที” เป็นคุณธรรมสำคัญในการดำเนินชีวิต

7. พิธี “จะกันเจอโจนตา”

“กันเจอโจนตา” คือ การนำขนม ข้าวต้ม หมาก พลู บุหรี่ ข้าวเปลือก ข้าวสาร ฯลฯ ใส่กระเชอ ตะกร้า หรือ กระจาด ตกแต่งสวยงามตามฐานะ แล้วนำไปประกอบพิธี

สวดมนต์เย็นที่วัด และมีพิธีเทกระเชอในช่วงเช้ามีอีกวัน

ปัจจุบันชุมชนแห่งนี้มีการปรับขั้นตอนพิธี โดยผู้นำชุมชนและกรรมการหมู่บ้านจะไปร่วมประกอบพิธีเช่นไหว้ผีกับลูกบ้าน และนำกระเชอไปใหญ่ไปใส่ขนม ข้าวต้ม ผลไม้ เงินทอง ข้าวสาร ข้าวเปลือก ฯลฯ เพื่อจะได้นำของสิ่งเหล่านี้แห่ร่วมกันไปยังวัดช่วงค่ำ ให้พระสงฆ์ได้ประกอบพิธีสวดอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลแก่ผีบรรพบุรุษ ผีไร้ญาติ เปรต อสุรกาย ฯลฯ ที่ต้องปรับขั้นตอนเช่นนี้ผู้นำชุมชนให้เหตุผลว่า “เพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ และลดความยุ่งยาก จึงปรับให้แต่ละครอบครัวนำสิ่งของที่มาร่วมทำบุญมารวมกันที่ศาลาหมู่บ้านเพียงจุดเดียว” (จันทรา เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์,) เหตุนี้ “กันเจอจกนตา” ของชุมชนปรีอเกียนจึงเป็น “กันเจอรวม” หรือที่ชาวบ้านพร้อมใจกันเรียก “กันเจอสามัคคี” อีกทั้งขบวนแห่ของชาวมุขมน ก็แตกต่างจากชุมชนอื่น เพราะเกิดขึ้นตอนค่ำ และมีการเปิดเพลงเกี่ยวกับประเพณีแซนโฎนตาและเพลงพื้นบ้านสุรินทร์ร้องเล่นไปตลอดทาง ทั้งลูกเด็กเล็กแดง คนเฒ่าคนแก่ต่างรำร่ากันอย่างสนุกสนาน ตั้งแต่ศาลากลางประจำหมู่บ้านไปจนถึงศาลาการเปรียญ

รูปที่ 12 ภาพบรรยากาศชาวมุขมนนำสิ่งของมารวมกัน แห่กระเชอไปทำพิธีสวดอุทิศส่วนบุญ และพาดวงวิญญาณบรรพบุรุษฟังเทศน์ที่วัด

ลำดับขั้นตอนพิธีสงฆ์ช่วงค่ำ มีดังนี้ มัคทายกนำกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย กล่าวอาราธนาศีล จากนั้นพระสงฆ์จะสวดคาถาต่างๆ ตามลำดับ ได้แก่ นะมะกะระสุทธิคาถา, นะโมการะสุทธิอัฐฐกะ, มังคะละสุดตั้ง, ระตะนะสุดตั้ง, กระจณียะเมตตะสุดตั้ง, ชันชะปะริตตะคาถา, โมระปะริตตั้ง, อิติปิโส, อะระยะปะริตตั้ง, เทวะตาอุยโยชะนะคาถา, นัตถิเม, ยังกัญจิ, สักกัตวา และชะยะปะริตตั้ง...จบพิธี (พระครูไพรัชปัญญาภรณ์, สัมภาษณ์) จากนั้นชาวมุขมนจะแยกย้ายกลับไปเตรียมตัวมาทำพิธี “จ๊ะกันเจอ” (เทกระเชอ) อีกครั้งก่อนฟ้าสว่าง ทั้งนี้พิธีเข้าชาวบ้านต้องเตรียม “บายเบ็ณท์” และ “บายเบ็ดตะโบร” มาร่วมในพิธีด้วย ซึ่ง “บายเบ็ดตะโบร” จะถวายพระฉันเช้า ส่วน “บายเบ็ณท์” จะนำไปวางตามบริเวณพระวิหารร้าง หรือกำแพงวัด เพื่ออุทิศแด่เปรต ผีไร้ญาติ ส่วนหนึ่งจะนำไปหว่านยังไร่นาเพื่อความอุดมสมบูรณ์ (คุณ ภาพรมาต, สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยพบว่า “บายเบ็ดเต๋” ในปัจจุบันกับที่บันทึกไว้มีส่วนที่แตกต่าง กล่าวคือ หลังจากที่ทำบ้านหนึ่งข้าวเหนียวผสมถั่ว/งา เรียบร้อยแล้ว จะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกวางตรงกลาง (บายเบ็ดเตโบริ) และอีกส่วนนำมานั้นเป็นก้อน (บายเบ็ดเต) ลักษณะการวางซ้อนเป็นทรงพุ่มข้าวบิณฑ์แล้วนำไปตองม้วนทรงแหลมที่เรียกว่า “กั้นโตงการ” ครอบอีกทีตามบันทึกพบบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่ชาวชุมชนจะนำ “กั้นโตงการ” มาครอบเฉพาะส่วนตรงกลาง จากนั้นจึงนำข้าวที่ปั้นเป็นก้อนวางโดยรอบ นำรูปมาปัก และวางเงินไว้ข้างๆ ส่วนผกบายเบ็ดเตที่ที่เคยใช้ประดับในอดีต ปัจจุบันได้สูญพันธุ์จากชุมชนแล้ว แต่ก็พบว่ายังมีคนหาดอกไม้อื่น เช่น ดอกดาวเรือง มาประดับแทน

รูปที่ 13 บายเบ็ดเตโบริ (ถูกครอบไว้ภายใน) และบายเบ็ดเต (ข้าวที่ปั้นเป็นก้อนวางรายรอบ) ถูกจัดเตรียมมาพร้อมการประกอบพิธี “จะกันเจอโฏนตา”

ก่อนเวลา 05.00 น. เมื่อชาวชุมชนมาพร้อมกัน พระสงฆ์จะสวดมาติกาบังสุกุล บางที่เรียกว่า สวดทักษิณานุประทาน (พระครูไพรัชปัญญาภรณ์, สัมภาษณ์) และให้พรญาติโยม จากนั้นเป็นขั้นตอนทกระเซอ

เหตุที่ต้องตื่นไปทำพิธีก่อนฟ้าสาง ได้รับการบอกเล่าจากคนเฒ่าคนแก่ว่าเป็นเวลาออกหากินของผีทุกชนิด ซึ่งสอดคล้องกับที่ อัมภางค์ ชมดี (2553) ได้บันทึกเกี่ยวสาเหตุที่ต้องทำพิธีตั้งแต่ฟ้ายังไม่สว่าง เป็นช่วงเวลาที่ยักษ์ ผี เปรต ออกหากิน ชาวชุมชนจะเทอาหารจากกระเซอไปที่ลานญารวมกัน โดยเชื่อว่าดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ หรือผีเปรตทั้งหลายกำลังเฝ้าคอย ชะโงก รอกินอาหารอีกครั้งหนึ่ง เป็นการกินครั้งสุดท้ายก่อนจะจากไป ซึ่งการเททุกอย่างออกจากกระเซอทั้งหมด เพื่อแสดงถึงความเสียสละ และความกตัญญูรู้คุณ

รูปที่ 14 พิธี “จะกันเจอโฌนตา” ปีพ.ศ. 2557 ชาวชุมชนแบ่งอาหารให้สัมภเวสี และนำ “บายเบ็ณท์” ไปหว่านตามเรียกสวนไร่นา

ในอดีตชาวบ้านจะนำ “กันเจอโฌนตา” ไปเทตามลานหรือริมกำแพงวัด และให้ชาวชุมชนได้แย่งอาหารโฌนตากันอย่างสนุกสนาน แต่เนื่องด้วยวันเก็บข้อมูล ปี พ.ศ. 2555 และ พ.ศ. 2556 ภายนอกศาลามีตมมากเพราะยังไม่มีไฟฟ้าส่องสว่าง เจ้าอาวาสจึงให้เทในศาลาการเปรียญแทน ส่วนปี พ.ศ. 2557 ทางวัดได้เตรียมพื้นที่เทไว้นอกศาลา อนึ่ง การที่วัดโพธิญาณรังสีกำลังอยู่ในช่วงก่อสร้างโบสถ์ คาดว่าจะแล้วเสร็จประมาณปลายปี พ.ศ. 2558 จึงไม่มีขั้นตอนการแห่กระเชอรอบโบสถ์ตามที่มีการปฏิบัติในอดีต แต่พบการแห่จากศาลาหมู่บ้านมายังวัดแทน แสดงให้เห็นความพยายามในการคงพิธีกรรมแต่มีการปรับประยุกต์ให้เข้ากับบริบทเวลา และสถานที่

8. พิธี “โชตदारเบ็ณท์ทม” และ “ทำบุญตักบาตรวันพระแรม 15 ค่ำ เดือน 10”

หลังจาก “จะกันเจอโฌนตา” ทุกคนจะกลับไปเตรียมสารับอาหารเพื่อนำมาประกอบพิธี “โชตदारเบ็ณท์ทม” และทำบุญตักบาตรเนื่องในวันพระวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ ทั้งนี้ ลำดับขั้นตอนพิธี “โชตदारเบ็ณท์ทม” และพิธีทำบุญตักบาตรเนื่องในวันธรรมสวนะ เป็นไปเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติช่วง “โชตदारเบ็ณท์ตัจ” ทุกประการ

รูปที่ 15 พิธี “โชตदारเบ็ณท์ทม” และวันธรรมสวนะ เช้าวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ณ วัดโพธิญาณรังสี

9. พิธี“จวนโฌนตาหลบสรุก”

“จวน” หมายถึง “ส่ง” (ไม่ได้หมายถึง “มอบ” เช่นในพิธี “จวนโฌนตา”) “หลบ” แปลว่า กลับ และ “สรุก” แปลว่า บ้าน หรือ สถานที่ที่ที่จากมา รวมความได้ว่า เป็นพิธีกรรมเพื่อส่งดวงวิญญาณบรรพบุรุษกลับ ในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 และเป็นพิธีท้ายสุดของงานประเพณี

ขั้นตอนพิธี เริ่มต้นที่ชาวชุมชนนำกากกล้วย หรือกากหมาก (ไม่พบการนำกากมะพร้าวมาใช้ตั้งที่มีการบันทึกไว้) มาทำเป็นรูปเรือ ใส่อาหาร เมล็ดพันธุ์พืช เงิน ฯลฯ ลงไปให้พร้อมสรรพ จากนั้นก็นำเรือจำลองไปลอยที่แหล่งน้ำในบริเวณหมู่บ้าน โดยก่อนลอยต้องจุดธูปเทียนให้สว่างเสมือนแสงนำทางดวงวิญญาณ ชาวชุมชนปเรือเกียนแทบทุกครัวเรือน นิยมนำเรือไปลอยที่หนองน้ำกลางหมู่บ้าน โดยเริ่มลอยตั้งแต่ฟ้ามืด (ประมาณ 03.00 น.) และให้เสร็จสิ้นก่อนฟ้าสาง การเลือกใช้ช่วงเวลานี้เพราะมีความเชื่อว่า สถานที่ที่ดวงวิญญาณจากมานั้นอยู่ไกลมาก ต้องใช้เวลาเดินทางยาวนาน ถ้าออกเดินทางสายแดดร้อนทำนจะเดินทางลำบาก (สุดท้ายย กิชะรัมย์, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2555) ทั้งนี้ก่อนจะปล่อยเรือลอยห่างฝั่งออกไป ชาวชุมชนมีคำกล่าวในทำนองเดียวกันว่า “ให้ผีบรรพบุรุษเดินทางกลับอย่างปลอดภัย ปีหน้าให้กลับมาเยี่ยมลูกหลานอีก ส่วนใครที่เขา (น่าจะหมายถึง เทวดา หรือ พญายม) ยังไม่อนุญาตให้มา ก็ขอฝากข้าวของเครื่องใช้ ขนมนมเนยนี้ไปให้ได้กินได้ใช้ด้วย” เมื่อเรือค่อยๆ ออกห่างจากฝั่ง ลูกหลานจึงแยกย้ายกันกลับ เสร็จสิ้นพิธี “จวนโฌนตาหลบสรุก” ถือว่าเป็นการจบพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ในช่วงประเพณีแซนโฌนตา หรือสารทเดือนสิบของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมร

รูปที่ 16 ชาวชุมชน นำอาหาร เมล็ดพันธุ์พืช เงิน ฯลฯ ใส่เรือจำลอง
ก่อนทำพิธีส่งตายาย/บรรพบุรุษกลับบ้าน

จากผลการวิเคราะห์ข้างต้น แสดงให้เห็นลักษณะการสืบทอดและการดำรงอยู่ของประเพณีแซนโฌนตา 2 ลักษณะ คือ สืบทอด ตามอย่างของเดิม และปรับเปลี่ยนยุคทำให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น สถานที่ เวลา สภาพเศรษฐกิจ สังคม กระแสโลกาภิวัตน์ หรือสมัยนิยม เป็นต้น

ก. การสืบทอดตามอย่างของเดิม

จากข้อมูลเห็นได้ว่า ชาวชุมชนปรีอเกียนยังคงสืบทอดแนวคิดหรือสาระสำคัญของประเพณีตามอย่างโบราณไว้ได้ โดยใช้ระยะเวลาตั้งแต่วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 จนถึง วันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 11 (ก่อนฟ้าสาง) ให้เป็นช่วงเวลาของการตอบแทนคุณคนตาย คนเป็น และ พุทธศาสนา สิ่งที่ยืนยันการดำรงอยู่ของประเพณีพิธีกรรมตามอย่างโบราณ ก็คือ กิจกรรมต่างๆ นับตั้งแต่ (1) เตรียมงาน (2) “โชตदारเบ็ดท์ตุง” (3) “กันซ็อง” (4) “ฉลองของ” (5) “แซนโฎนตา” (6) “จุนโฎนตา” (7) “แห่-โชต-จะกันเจอโฎนตา” (8) “โชตदारเบ็ดท์ทม” และ (9) “จุนโฎนตาหลบสรุก” ยังคงได้รับการสืบทอดผ่านการผลิตซ้ำนับเนื่องมาหลายชั่วอายุคนไม่เคยขาด สัมพันธสอดคล้องตามบันทึกและคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน

ทุกกิจกรรมทางวัฒนธรรมยังคงแสดงบทบาทและหน้าที่เช่นเดิม ดังกิจกรรม (1) (2) (3) (4) (7) และ (8) คงอยู่เพื่อช่วยธำรงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ พุทธศาสนา และผี ในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูล โดยมีฐานความเชื่อเป็นแรงขับเคลื่อน กล่าวคือ เมื่อดวงวิญญาณต้องการบุญจากลูกหลานเพื่อเป็นกำลังในการเดินทางมายังโลก แต่ลูกหลานไม่มีอำนาจในการสวดส่งผลบุญ จึงจำเป็นต้องอาศัยพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์มีหน้าที่สร้างความสบายใจแก่ญาติโยม ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยจุดปัจจัยจากญาติโยมเพื่อการดำรงชีพ เห็นสิ่งอื่นใดพิธีสวดส่งบุญสู่ดวงวิญญาณนำมาซึ่งการได้รับการปกป้องดูแลเป็นสิ่งตอบแทน การดำรงอยู่ของทุกกิจกรรมจึงเสมือนการธำรงความสัมพันธ์ของมนุษย์ พุทธศาสนา และโลกของดวงวิญญาณให้คงอยู่ และกลายเป็นวงจรเกี่ยวพันกัน จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้

กลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรมีการนับถืออย่างเคร่งครัดมาแต่โบราณกาล กิจกรรมทางสงฆ์น่าจะมีขึ้นในภายหลัง แต่ที่น่าสนใจคือ ทั้งศาสนาพุทธ และศาสนาผีสามารถดำรงอยู่และดำเนินไปด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน ส่วนกิจกรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์อันงดงามระหว่างคนกับผี ที่ปรากฏชัดผ่านกิจกรรมที่ (5) และ (9) คือ การแซน การจุนโฎนตาหลบสรุก และการพาดวงวิญญาณไปพึ่งเทศน์ฟังธรรม เรียกได้ว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ลูกหลานจะได้แสดงความรัก ความเอาใจใส่ต่อผู้ล่วงลับโดยแท้ ส่วนข้าวของเครื่องใช้ สารีบอาหาร มีนัยเสมือนเครื่องประกันความพึงพอใจ และช่วยให้ลูกหลานได้รู้สึกร่วมกันว่า ถ้าเราได้ทำสิ่งที่ดีที่สุดแก่บรรพชนที่รัก และเคารพ เราย่อมได้รับสิ่งดีๆ ตอบแทนกลับมา ส่วนกิจกรรมที่ (6) “จุนโฎนตา” สะท้อนความสัมพันธ์อันงดงามระหว่างคนกับคน คือ ให้ลูกหลานได้ตอบแทนคุณพ่อแม่ ลุงป้า น้าอา และปู่ย่าตายายที่ยังมีชีวิต เป็นการเชื่อมสายใยระหว่างคนในครอบครัว รวมถึงคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ทั้ง 9 กิจกรรม ยังคงดำรงอยู่เพื่อช่วยกระชับสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างคนในครอบครัว ในสายตระกูล ทั้งกับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว และผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ขณะเดียวกันหลายๆ กิจกรรมช่วยสร้างความสมัครสมานสามัคคี ทั้งภายในและ

ภายนอกชุมชน ยิ่งไปกว่านั้นทุกพิธีกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในวัด ไม่เพียงแต่ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนแน่นแฟ้น แต่ยังช่วยให้การเกื้อกูลกันระหว่างพุทธศาสนากับพุทธศาสนานิกชนคงอยู่สืบไป

ข. การปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไป

ถึงแม้ชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรแห่งนี้ จะยังคงสืบทอดและรักษาแนวคิดหรือสาระสำคัญของประเพณีแซนโฎนตาไว้ได้ตามอย่างโบราณ แต่เมื่อพิจารณาถึงในรายละเอียด พบว่ามีการปรับรูปแบบ ขั้นตอน หรือองค์ประกอบย่อยๆ ให้สอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป โดยสรุปได้ 3 ลักษณะ คือ การลดขั้นตอนพิธี การเพิ่มตามสมัยนิยม และอิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

การลดขั้นตอนพิธี ดังที่มื่การบันทึกไว้ว่า ในอดีตการฟังสวดเย็นวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 เป็นทั้งกิจกรรมศักดิ์สิทธิ์และกิจกรรมสนุกสนานครึกครื้น โดยเฉพาะหนุ่มสาวจะแต่งตัวงดงามเป็นพิเศษ ระหว่างที่ไปวัดมีการตะโกนเรียกขานชวนกันพร้อมทั้งเรียกผีบรรพบุรุษไปด้วย เมื่อเสร็จสิ้นพิธีสงฆ์จะเป็นงานรื่นเริง มีการเล่นต่างๆ ตามแบบชาวบ้าน ปัจจุบันกิจกรรมเหล่านี้ไม่มีแล้วเนื่องจากไร้ผู้สืบทอด แต่ถึงกระนั้นผู้นำชุมชนก็พยายามสร้างความบันเทิงส่วนอื่นเข้ามาแทนที่ และปรับประยุกต์หลายกิจกรรมเข้าด้วยกัน ดังที่มีการปรับจาก “กันเจอบรรพบุรุษ” เป็น “กันเจอบรรพบุรุษ” ปรับจากการแห่รอบโบสถ์ในตอนเช้า มาแห่พร้อมกันตั้งแต่หัวค่ำของวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 หรือ ปรับจากการทะเลาะขอโนลานกวาง หรือ รีมก่าแพ้ววัด มาเป็นโนศาลา หรือนอกศาลา ตามแต่ที่เจ้าอาวาสได้จัดเตรียมไว้ให้

อนึ่ง การที่ผู้นำชุมชนคิดจัดกิจกรรมแห่ร่วมกัน นอกจากเป็นการอำนวยความสะดวกแก่ลูกบ้าน ยังเห็นความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน การที่ชาวทุกคนได้ร้องเต้น เล่น รำ ตลอดจนเล่นทางแห่ นับเป็นวิธีการช่วยคลายความตึงเครียดจากการงานให้แก่ลูกบ้านได้เป็นอย่างดี ที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ เมื่อมีการนำบทเพลงที่มีเนื้อหาบอกเล่าถึงประวัติความเป็นมาและความสำคัญของประเพณีแซนโฎนตา ที่มีทั้งทำนองสนุกสนานและขับร้องโดยศิลปินพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมของผู้คน ยิ่งทำให้บรรยากาศของขบวนแห่มีความหมายมากยิ่งขึ้น ส่วน “กันซ้อง” ที่ถือเป็นกิจกรรมเพื่อทำนุบำรุงพุทธศาสนา และอุทิศบุญแก่บรรพชนที่ล่วงลับโดยเฉพาะ ทั้งมีการปฏิบัติสืบเนื่องยาวนานถึง 14 วัน ปัจจุบันแม้ว่าชุมชนจะมีมติปรับลดเหลือเพียง 6 วัน ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป เช่น ต้องออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น ต่างจากในอดีตที่ส่วนใหญ่ทำเกษตรกรรม ช่วงเช้าพระสงฆ์เป็นช่วงข้าวแดกรวง ก็จะได้พักจากการทำนอเวลาเก็บเกี่ยวมาเข้าวัดทำบุญได้อย่างเต็มที่ แต่วิถีปฏิบัติและขั้นตอนพิธีก็ยังคงรักษาไว้เช่นในอดีต

การเพิ่มตามสมัยนิยม ยุคโลกาภิวัตน์มักนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่วิถีปฏิบัติของผู้คน ไม่เว้นแต่ประเพณีแซนโฎนตาที่ดำรงอยู่คู่ชาวไทยเชื้อสายเขมรมาเนิ่นนาน เห็นได้

ชัดเจนจากการเพิ่มเติมสำหรับอาหาร เครื่องดื่ม และข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ชาวชุมชนมีการปรับรายละเอียดของสิ่งของในชีวิตประจำวันหลายประการ ส่วนใหญ่เป็นการปรับเพื่อความเหมาะสมตามยุคสมัย และสอดคล้องกับฐานะทางเศรษฐกิจ ดังปรากฏว่าหัวหมูแทบไม่ปรากฏในเครื่องเซ่นไหว้พบนามเฉพาะบางส่วน เช่น หู ลิ้น แก้ม ที่เป็นเช่นนั้นน่าจะเป็นด้วยปัจจุบันหัวหมูราคาค่อนข้างสูง ใช้เวลาต้ม และเตรียมค่อนข้างนาน ส่วนเปิด ไก่ ปลา เตรียมได้ง่ายกว่า และราคาไม่สูงนัก จึงยังพบเห็นเป็นปกติ แต่อาจเปลี่ยนจากต้ม เป็นนึ่ง หรือตุ๋นตามแต่สะดวก ที่น่าสนใจคือ ขนม ผลไม้ และเครื่องดื่ม พบการนำขนมสมัยใหม่หลากหลายเข้ามาในพิธี เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ขนมชั้น ขนมเปี๊ยะ ขนมเค้ก เนื่องจากหาซื้อได้ง่ายในท้องตลาด หรือ ในอดีตเครื่องดื่มอาจใช้เพียงน้ำเปล่าและเหล้ากลั่น ปัจจุบันพบทั้งน้ำหวานหลากสี สัน เบียร์ และสุราต่างประเทศ ผลไม้ นอกจากมะพร้าว และกล้วยเช่นในอดีต มีการเพิ่มผลไม้อื่นทั้งของไทยและต่างประเทศมากขึ้น ส่วนข้าวของเครื่องใช้ประเภทเสื้อผ้า เครื่องประดับ ปรากฏการนำเครื่องประดับ เช่น โคลงจันท์ น้ำหอม แป้ง หลากหลายชนิดมาต้อนรับดวงวิญญาณ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ยุคสมัย (สมัยนิยม) และวัฒนธรรมการกินอยู่ที่ได้รับจากต่างกลุ่ม มีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนวิถีวัฒนธรรมที่เคยมีมาแต่เดิมของชาวชุมชน

ปรากฏการณ์เช่นนี้อาจดูไม่ใช่เรื่องแปลก หากมีการยอมรับร่วมกันว่า “วัฒนธรรมกับความเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งคู่กัน” สิ่งที่น่าสนใจกว่า คือการปรับเปลี่ยนนั้นๆ ได้ทำลายรากวัฒนธรรมเดิมไปหรือไม่ กรณีพลวัตที่เกิดขึ้นในงานบุญ/ประเพณีแซนโถงตาของชุมชนแห่งนี้ พบว่าเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ เพราะชาวชุมชนยังคงรักษาสาระสำคัญที่เป็นหัวใจของงานประเพณีได้อย่างครบถ้วน

อิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ลักษณะนี้อาจเห็นไม่เด่นชัดนักในระยะที่เข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนาม แต่เท่าที่ปรากฏ เช่น มีการใช้ภาษาถิ่นอื่นในพิธีแซน ที่เป็นเช่นนั้นเพราะลูกหลานในชุมชนไปใช้ชีวิตอยู่ต่างถิ่นมากขึ้น บางคนออกเรือนกับคนต่างกลุ่ม เมื่อกลับมาร่วมพิธีกรรม ก็มักนำเขย-สะใภ้ และลูกหลานมาร่วมในพิธี การที่ชาวไทยเชื้อสายเขมรเชื้อและศรัทธาเกี่ยวกับดวงวิญญาณบรรพชนอยู่มาก เมื่ออยู่ในพิธีจึงต้องเรียกชื่อบรรพชนของทุกฝ่ายมาร่วมรับเครื่องเซ่นอย่างพร้อมเพรียง เหตุนี้จึงปรากฏการใช้ภาษาอื่น เช่น ภาษาลาวอีสาน ภาษาไทยกลาง มาเรียกชื่อบรรพชนบ้าง แม้ปรากฏการณ์นี้จะมีให้เห็นไม่มาก แต่มีความเป็นไปได้ว่าในอนาคตน่าจะมากขึ้น ตามสภาพสังคม รูปแบบการใช้ชีวิต ระบบการศึกษา หน้าที่การงานของคนในชุมชน ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย

อีกตัวอย่างหนึ่ง ที่ผู้วิจัยไม่อาจตอบได้ชัดเจนนักว่า เป็นอิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นหรือไม่ คือ การใช้ข้าวเหนียวมาทำ “บายเบ็ดเต-บายเบ็ดตะโบร” เพราะเป็นที่รับรู้กันมาตลอดว่า “ชาวเขมรกินข้าวเจ้า ชาวลาวกินข้าวเหนียว” ข้าวเหนียวจึงเป็นอาหารของคนต่าง

กลุ่ม แต่เท่าที่สอบถามคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนที่มีอายุกว่า 90 ปี ได้รับคำบอกเล่าว่า ในอดีตคนชุมชนปรือเกียนแทบทุกครัวเรือนมีการแบ่งพื้นที่นาส่วนเล็กๆ ไว้สำหรับปลูกข้าวเหนียวเพื่อใช้สำหรับทำขนม ข้าวต้ม ในงานประเพณี และพิธีกรรมอยู่เดิมแล้ว บางครอบครัวที่ไม่ได้ปลูกเองแต่ยังคงมีข้าวเหนียวใช้ เพราะภายในชุมชนยังมีวัฒนธรรมการแลกข้าว (สาร) หรือ การแบ่งปันอยู่ ส่วนปัจจุบันข้าว (สาร) เหนียว เป็นสิ่งที่สามารถหาซื้อได้ง่าย การใช้ข้าวเหนียวมาทำขนมในงานประเพณี หรือพิธีกรรมจึงเป็นเรื่องปกติ แต่ที่น่าสังเกตคือ เมื่อข้าวหอมมะลิที่เป็นข้าวใหม่ มียางเหนียว หอม นุ่ม ชาวชุมชนสามารถนำมาปั้นเป็นก้อนเพื่อทำ “บายเบ็ณฑ์-บายเบ็ดตะโปร” ได้เช่นกัน

ประเพณีแซนโฎนตา หรือ “บ็อนแซนโฎนตา” ถือเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ได้รับการสืบทอดผ่านการผลิตซ้ำข้ามช่วงเวลาหลายช่วงอายุคน แนนอนว่าย่อมต้องมีพลวัตเป็นธรรมดา แต่ก็เป็นการพลวัตเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ และทำหน้าที่รับใช้คนและพื้นที่นั้นๆ สืบต่อไปได้ ดังที่วัชรภรณ์ ดิษฐ์บ้าน (2556) กล่าวว่า “การสืบทอดและผลิตซ้ำวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของพลวัตทางวัฒนธรรม เมื่อวัฒนธรรมบางอย่างมีการสืบทอดส่งต่อภายในกลุ่มสังคมหนึ่งๆ จากรุ่นสู่รุ่นทำให้วัฒนธรรมนั้นยังมีชีวิตอยู่หรือมีบทบาทในกลุ่มสังคม”

สรุป

ถึงแม้ประเพณีแซนโฎนตาในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม กรณีศึกษาชุมชนชาวไทยเชื้อสายเขมรหมู่บ้านปรือเกียน จะสะท้อนพลวัตด้านรูปแบบ โดยมีการปรับองค์ประกอบบางประการในพิธีแต่ละช่วงเพื่อความเหมาะสม ทว่าแนวคิดหรือสาระสำคัญของประเพณีก็ยังคงได้รับการอนุรักษ์ตามอย่างโบราณ ดังปรากฏกิจกรรมทั้ง 9 อย่างสอดคล้องตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุและมีบันทึกในเอกสาร การปฏิบัติเช่นนี้ช่วยตอกย้ำว่า ตราบใดที่ชาวชุมชนปรือเกียน (และชุมชนเขมรอื่นๆ) ยังมีผีบรรพบุรุษเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ ตราบใดที่พวกเขายังเชื่อว่าบุญกรรมเป็นสิ่งนำพาสุขทุกข์แก่มนุษย์ในโลกหลังความตาย และพระสงฆ์คือผู้ช่วยคลายความทุกข์ร้อนแก่ดวงวิญญาณ ตราบใดที่ผู้คนยังเชื่อว่าเดือนสิบดวงวิญญาณจะได้รับการปล่อยให้กลับมาเยี่ยมเมืองมนุษย์หนึ่งครั้ง ตราบใดที่วัดและพระสงฆ์ยังเป็นที่พักทางใจของพุทธศาสนิกชน และตราบใดที่สำนักแห่ง “ความกตัญญูต่เวทที่ต่อญาติผู้ใหญ่” ทั้งที่ตายไปแล้วยังมีชีวิตยังฝังแน่นอยู่ในใจของผู้คน ตราบนั้นประเพณีแซนโฎนตาก็จะยังคงดำรงอยู่และทำหน้าที่ประสาน ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผี ผีกับพระ พระกับคน และคนกับคน ให้คงอยู่ตลอดไป และกลายเป็น 17 วันที่กลุ่มชาวไทยเชื้อสายเขมรที่นี่ และที่อื่นๆ ตั้งตารอให้มาถึงทุกปี

กิติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก เรื่อง *ประเพณีแซนโฎนตา* *บุชาบรรพบุรุษ* จังหวัดสุรินทร์: การประกอบสร้าง และบทบาทของประเพณีประติษฐ์ ใต้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก “ทุนอุดหนุนวิทยานิพนธ์สำหรับบัณฑิต” บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีงบประมาณ 2559 โดยมีศาสตราจารย์สุกัญญา สุฉญา เป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เอกสารอ้างอิง

เอกสารและตำรา

- กรมการปกครอง, กระทรวงมหาดไทย. 2557. ระบบสถิติทางการทะเบียน/ประกาศจำนวนประชากร. <http://stat.bora.dopa.go.th/stat.14> พฤษภาคม.
- กาญจนา นาคสกุล. 2548. *พจนานุกรมไทย-เขมร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์. 2533. *แซมชาย ฉบับพิเศษ รวมประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่น จังหวัดสุรินทร์*. สุรินทร์: ม.ป.ท.
- จังหวัดสุรินทร์. 2555. *ความเป็นมา*. <http://www.surin.go.th>. 5 กันยายน.
- ศิราพร ณ ถลาง (บรรณนิกร). 2558. “ประเพณีสร้างสรรค์”ในสังคมไทยร่วมสมัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- บุชาครูบาอาจารย์ ธ. ธรรมรักษ์. 2556. *กุศโลบายที่แท้จริงของบังสุกุลเป็น บังสุกุลตาย*. <https://torthammarak.wordpress.com/2012/07/20/>. 4 ธันวาคม.
- พระพรหมคุณาภกร. 2551. *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- ลานธรรมเสวนา. 2556. *ติโรกฐทสูตร ว่าด้วยการให้ส่วนบุญแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว*. <http://lamdham.org/index.php?/topic/1623691>. 1 กุมภาพันธ์.
- ลีม เฟ็ง. 2546. *พจนานุกรมเขมร-ไทย*. ม.ป.ท.
- วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน. 2556. “ความเชื่อเรื่องพระอุปคุตปราบมาร: การสืบทอดและการผลิตซ้ำในสังคมไทยปัจจุบัน”. *วารสารอักษรศาสตร์*. 42. 227.
- ศิราพร ณ ถลาง. 2542. *ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์.
- มหาดไทย, กรม, ศึกษาธิการ, กระทรวง และศิลปากร, กรม. 2544. *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุรินทร์*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

- ศิริพร สุขเมธารัตน์. 2553. ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเมืองสุรินทร์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 7. 2542. ทำบุญเดือนสิบ . กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สุโขทัยธรรมาราช, มหาวิทยาลัย. 2532. “แนวคิดเกี่ยวกับระบบความเชื่อและศาสนาในสังคม”
ชุดวิชาความเชื่อและ ศาสนาในสังคมไทย เล่ม 1 หน่วย 1. นนทบุรี: สาขาวิชาคณะ
ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช.
- สุพัตรา สุภาพ. 2536. สังคมและวัฒนธรรมไทย : ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี. พิมพ์
ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- อัษฎางค์ ชมดี (บรรณาธิการ). 2553. ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์ (มัลย์ 1). พิมพ์ครั้งที่ 2. สุรินทร์:
ศิริธรรมออฟเซต.

William,R.1963. **Culture and Sociefy**. Hamondsworth : Penguin.

สัมภาษณ์

- คุณ ภาพพาด, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2555.
- สมจัน บุญสม, สัมภาษณ์, 2 กันยายน 2555
- เอียด บุญสม, สัมภาษณ์, 29 กันยายน 2555.
- บุญช่วย มิตถุลวงค์ และเบือน ดวงศรี, สัมภาษณ์, 30 กันยายน 2555.
- อุบล รัฐสมุทร, สัมภาษณ์, 1 ตุลาคม 2555.
- ประทีป ขาวดี และคุณ ภาพพาด, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555. .
- เอียด บุญสม, ยุทธ เกิดเหมาะ และคุณ ภาพพาด, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555.
- ประทีป ขาวดี, สัมภาษณ์, 14 ตุลาคม 2555.
- ยีน รัฐสมุทร, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2555
- ลิ้ม ฉายกล้า และสมพงษ์ เกิดเหมาะ, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2555.
- สุดท้าย กิระรัมย์, สัมภาษณ์, 15 ตุลาคม 2555.
- พระครูไพรัชปัญญารณ (สมภพ ปัญญาโร) เจ้าอาวาสวัดโพธิญาณรังสี, สัมภาษณ์, 12
กันยายน 2556.
- จันทร์หา เรื่องสวัสดิ์, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2557.
- เฉลย โชคเกิด, สัมภาษณ์, 21 เมษายน 2557.